

Народнъ оповѣданя про давнину

(ИСТОРИЯ ПОДКАРПАТСКОВ РУСИ В ПЕРЕКАЗАХ.)

ЗОБРАЛИ УЧЕНИКИ БЕРЕГОВСКОВ ГИМНАЗІЇ.

УПОРЯДКОВАВ И ПОЯСНИВ
КОРНИЛО ЗАКЛИНСКІЙ
професор гімназії в Береговѣ,

1925.

НАКЛАДОМ ЧСЛ. ЧЕРВЕНОГО ХРЕСТА В КОШИЦЯХ.
З ПЕЧАТНЪ СВ. НИКОЛАЯ В ПРЯШЕВЪ.

Передне слово.

Кождому чоловъкови треба познавати давнину свого краю. Познавати, як жили нашъ дѣды и прадѣды, чим занималися и до чого змагалися. Что добре чинили, а что недобре. Як взырала давно наша земля. Як повставали гόроды и села. Як боронилися перед непріятелями? Як будовали церкви и монастырь. Як бъдовали в нещастю и як радовалися добру.

Айбо од наших предкѣв ми много добра одержали. Они лишили нам землю, на котрой робили столѣтіями, поливаючи єть своим потом. Нераз єть боронили, поливаючи єть своею кровію, абы єть задержати для себе и для нас, своих унуков. Лишили нам нашъ предки гόроды и села, церкви и монастырь, котръ збудовали своими руками. И красну руську бесѣду, котрою говорили много тысяч роков и не отреклися єть, хоть им нераз єть одбирали и заказовали. И руську народность, котру чужинцъ нераз понижали, а нам єть плекати и поднимати треба.

Все те народне добро они держали за тысяч роков у лютых часах, у тяжкой неволи. За нього терпъли, айбо не давалися ворогам.

Одки можеме знати за живот наших предкѣв? Из старых будов, котрѣ обсталися нам из давных часобѣ: замкѣв, городищ, розвалин, церквѣ, монастыров. Из рѣжных предметов, котрими хосновалися нашъ прадѣды, перехованых або выкопаных из земль. Из наших старых книг и лѣтописей, де нашъ прадѣды розповѣдали за свое житя. Из чужих давных книг и лѣтописей, де чужъ народы за нас писали.

А також из народных оповѣдань, переказов. Сесь оповѣданя про давнину переходили з роду на род, од нянька до сына, од дѣда до внука. Много их обсталося межи народом до тепер. В них сам народ каже за свое житя, за свое добро и бѣду.

Сякъ переказы за давнъ часы зображенъ у сѣй книжочцѣ. А позбирали их по селах и позаписовали — окрем пятьох — ученики руськоѣ гимназіѣ в Береговѣ. Прийтъ же щирым серцем сесь труд руських дѣтей!

I.

Князь Лаборець.

Бôльше як тисяч рокôв минуло од того часу, як в Ужгородъ жив князь Лаборець. Он володѣв над руським народом. За його часôв прийшли Мадяры из Азії. Перейшли через горы Карпаты верецьким переходом и ударили на Русинов. Русини боронилися, як могли. Мадяров много было и они перемогли Русинов. Князя Лаборца убили Мадяры над рѣкою Свѣржавою Од того часу назвали сесю рѣку Лаборцем, на згадку за нещасного руського князя. А Мадяры запановали над нашим краем.

1. Князь Лаборець.

Записав у селѣ Драговѣ Марія жупы од Федора Сухары, Николай Сухара, ученик III. кл.

Каже народ, что быв раз оден славный князь Лаборець. Он быв дуже славный а за народ дуже гадав и любив. Зато и люде дуже любили єго. Он и свой край любив.

Раз люде изобралися до него на одну велику раду. Прийшли до него. А

он ъм дав раду. И коли они у него были, он ъх дуже гостив. Зараз розказав своїм кухаркам, абы давали усього добра, что напекли. И он ъх красно гостив, ъли, пили. И они весело гостилися.

Но по великой радости став сум. Прийшли Мадяры и напали на Лаборця и на его войско. И Лаборець из своим войском дуже быстро бились, но ему не стало войска и тогды он загнав тых людей, что были у нього, абы дали знати людям, що напали на него Мадяры. Они дали знати людям. Но дали знати и нашему селови, чтобы ишли битися из Мадярами. Но наше село было ище мале и много помочи не могло дати. Но колько было легіньов, усъ пошли.

И зобралися до Ужгороду и як ишли по дорозѣ, стрѣтилися из Мадярами. Они бились и, як легінѣ куражнѣ, ими-лися из ними до битвы и убили Мадяров

Прийшли до Ужгороду, но там уже дзвоны били, сумно было. Такій великий сум быв, что навѣть tota пташка, что так весело спѣвала, зажурилася. Звѣ-дуютъ легінѣ драговськѣ, что сумує усьо у Ужгородѣ. Кажуть люде, ужгородскѣ

В. Гетрук: Князь Лаборець у бою з мадярами.

Русины, что вороги Русинам приишли из чужого краю, Мадяры, гет убили людей тай убили руського князя Лаборца. И они усь засумовали и великим сумом запрятали князя Лаборца.

Двайцять попов му служило
Трийцять дяков му спъвало.
Кажуть люде, что се было дуже давно.

II.

Як повставали нашъ села?

По наших горах и полонинах ходили пастырь из стадами На зиму робыли собъ салашъ. А из тыхъ салашов часто сталися села, як нам оповъдає сесь переказ:

2. Село Валашковцъ.

Записав од Михайлa Бубнаша у Валашковцях
Земпл. ж. Юрій Шпилька, ученик V. кл.

Та Бог то оден знає, коли и хто заложив тот валал (село). Небощик мой дъдо, най з Богом спочивають, все казали, что тут грофскъ югасы (вѣвчаръ) пасли худобу и овцъ. Клали собъ колибы и туйка зо з родинома жили. Зо з тых колиб зробився валал. А знаютъ, в Аме-

рікой хто купить собѣ поле и зробиться там валал, якій там кличутъ „плейс,” то он має мено од первого газды, что там прийшов на бываня. Так было и в нас, мено первому газдѣ было Валашко тай валал од нього прозвали Валашковцѣ.

А коли того было? То дес барз давно, бо ще як Татары туй нападали, то уже быв валал. Не знати, чи то правда, што тоты Татары мали очи з переду и з заду. Лем что з перед них барз тяжко было скрытия. Мої жены покойна бабка повѣдали, что ъх зас бабка скрыли были свої дѣти перед Татарами до бочки а сами скрылися до комина. Прийшов Татарин, знайшов дѣти, а они сказали, де скрылися мати. Татарин вытяг матер и забив. У мене є стол, что Татарин зарубав до нього мечом, зато небощик нянько казали єго барз хранити. А и на нѣм вельо раз было Боже Тѣло.

Як были Мадяры, то наш валал назвали Pásztorhegy.

Добре бы нам было туй жити, лем что свѣт нам дошками забитый. Не маєме дороги. Нѣ ту на ровень до ужгородскої столицѣ нѣ на тот бок на крайну.

III.

Нашъ сусъды.

Русины пришли на Подкарпатску Русь изза гор Карпат. За горами было русъке, галицкое княжество. Тамошнъ русъкъ князъ нераз воювали з Мадярами. Оден галицко-русскій князъ з 12. столѣття назывався Ярослав. За великий разум його назвали Осмомыслом. Стара русска пѣсня з 12. вѣка говорить за нього: „Княже Осмомысле! Высоко сидиш на своим золотокованом престолѣ. Подпер ты горы угорскѣ своими желѣзными полками, заступив королеви путь, запер Дунаеви ворота. Тягаръ мечеш понад хмары, суды судиш по Дунаю. Стрѣляеш з отцѣвскаго престола султанов за землями“ -

За сего князя задержалося на Подкарпатской Руси оповѣданія. Його разум, слава и щасливъ бой представлень так, якбы князь полетѣв на летючой ладѣ до Царгорода, по турецкому князѣвну. По правдѣ Туркѣв ще тодѣ в Царгородѣ не было, но князь Ярослав помогав грекому цареви боротися з Турками.

3. Летяча лада князя Ярослава.

Записав од Ивановоѣ Татинцевоѣ у Великих Лучках Бер. ж. Василь Татинецъ, уч. V. қл.

Раз як Ярослав не мав роботы и сидѣв собѣ у мягк旤м фотелѣ, слуги прінесли єму одну ладу. Он цѣкавый отворив ладу а лада почала пблѣтати, так що слуги ледви здеркали.

Тогди вже знав Ярослав, нащо та лада. Сѣв у ладу и полетѣв у Туреччину, у город Царгород. Там дознався, що султанова дѣвка є замкнена в дуже високїй турнї (вежї), абы без дозволу султана нѣхто не видѣв єго дѣвку.

Ярослав полетѣв на вежу и полюбив дѣвку и она єго. Она даровала йому золотый перстень, бо думала, що то є бог турецкїй. И покликала свого нянька и хотѣла сватьбу учинити. Ярослав хотѣв показати Туркам, что он є бог. Купив всякѣ рѣчи, що выдавали искры, полетѣв у гору и пустив над город. Тогда и народ казав, что то є бог турецкїй.

Князь полетѣв у лѣс и там лишив ладу а сам пошов у город. Як назад

вернувся, то не нашов лады; бо як пущав искры, то одна искра лишилася и лада згорѣла.

Князь вернувся сумный на Русь а перстень дарований носив до смерти.

IV.

Татары.

Перед съмсто роками, у тринайцятом столѣтию пришло з Азії дикое племя, Татары. Они были добрь вояки, бо занималися лиш воиною. Тяжко было боронитися од них. Заото разбили они войско руських князъв. Попалили гόроды и села од Киева до Галича и пе-репшли через горы на Подкарпатску Русь. Туй они також по своему газдовали: Убивали старых, а молодых и дѣтей брали в полон за невольников. А пак продавали их як худобу в далекъ краи. Гόроды и села палили, людске майно рабовали и несли у свой край, Крым. Люде. пряталися перед ними, де могли: у печеры, у хащу, у воду.

Сяк нападали Татары довгъ часы на нашу землю. Наш народ называв Та-

таров також песъоголовцями. Сесе имя взято из повѣсти за царя Александра, котру наш народ знат розповѣдати.

4. Татары.

*Записав од Козара Петра из Бобовищ Бер. жупы
Иван Медвѣдь, ученик И. кл.*

В давных часах, коли быв татарскій поход, нашѣ бѣднѣ Руснаки дуже много страдали. Татары нивечили майна, брали насильно овцѣ, коровы, свинѣ, грошѣ, хлѣб и т. д.

На многих селах, як на примѣр говорять тутешнѣ старѣ люде, что в Тростянцах, Пузняковцах, Пацкановѣ такѣ храбрѣ были нашѣ руськѣ жоны, что Татар, которых иншак песъоглавцами называли, кочергами, лопатами, кутачами и коцѣбами выгнали из хиж и не пустили їх робити велику шкоду.

Сесѣ Татары, як то приказують нашѣ старцѣ, были дуже нечеснѣ, злѣ, оброслѣ, бездушнѣ люде, котрѣ, не маючи серця, убивали и маленьких дѣтей.

Тому, что не было пушок, нашѣ пра-дѣдове оборонялисѧ косами, вилами и балтами (сокирами), чтобы не дати себе изгубити злым песъоглавцям.

Видѣвши то, Татары вернулися назад на свою рѣдну землю, темну Азію. Там ище днесъ велика часть жиє дико.

5. Татары у Зарѣчу.

Записав од Иваиа Василинки в Зарѣчу Бер. ж.
Юлій Галушкай, ученик III. кл.

Так говорять, ож Татары прийшли сюды у яри. У нас называли их песъоголовцями, бо кажуть, ож такій быв у них вид як у пса.

Та коли они прийшли, Зарѣча не на теперѣшнѣм мѣстѣ, ай коло рѣки Иршавы было. Рѣка тогды текла поза Зарѣча, и из другого боку тѣк малый поток.

Тогды у яри улляла и рѣка и поток, так что Зарѣча находилося межи водов. Но оно стояло на высокой земли та у селѣ воды не было.

Татары прийшли до Сѣльця, котroe пустошили и хотѣли прийти и до Зарѣча, айбо не мож было позад воды. Моста не было, бо люде инколи через рѣку переходили.

Из тых Татар у Сѣльци осталися якісъ як варта и тотѣ, як вода упала, прийшли до Зарѣча.

Начали были рабовати, айбо люде видѣли, що их мало, взяли мотыки и косы и гнали их вон из села. Они противились и люде — як старѣ приказуют — пятьюх убили, а другѣ повѣкали.

Отѣ, що повѣкали, прикликали собѣ из других мѣст Татар и так пришли опять до Зарѣча. Их было много и люде уже не смѣли битися из ними. Они за убитых пятьюх Татар, пятнайцять людей постѣкли на куснички.

Старѣ люде говорили, что тотѣ Татары брали вшитко од людей. Як ишли геть, наконецъ запалили и церковь.

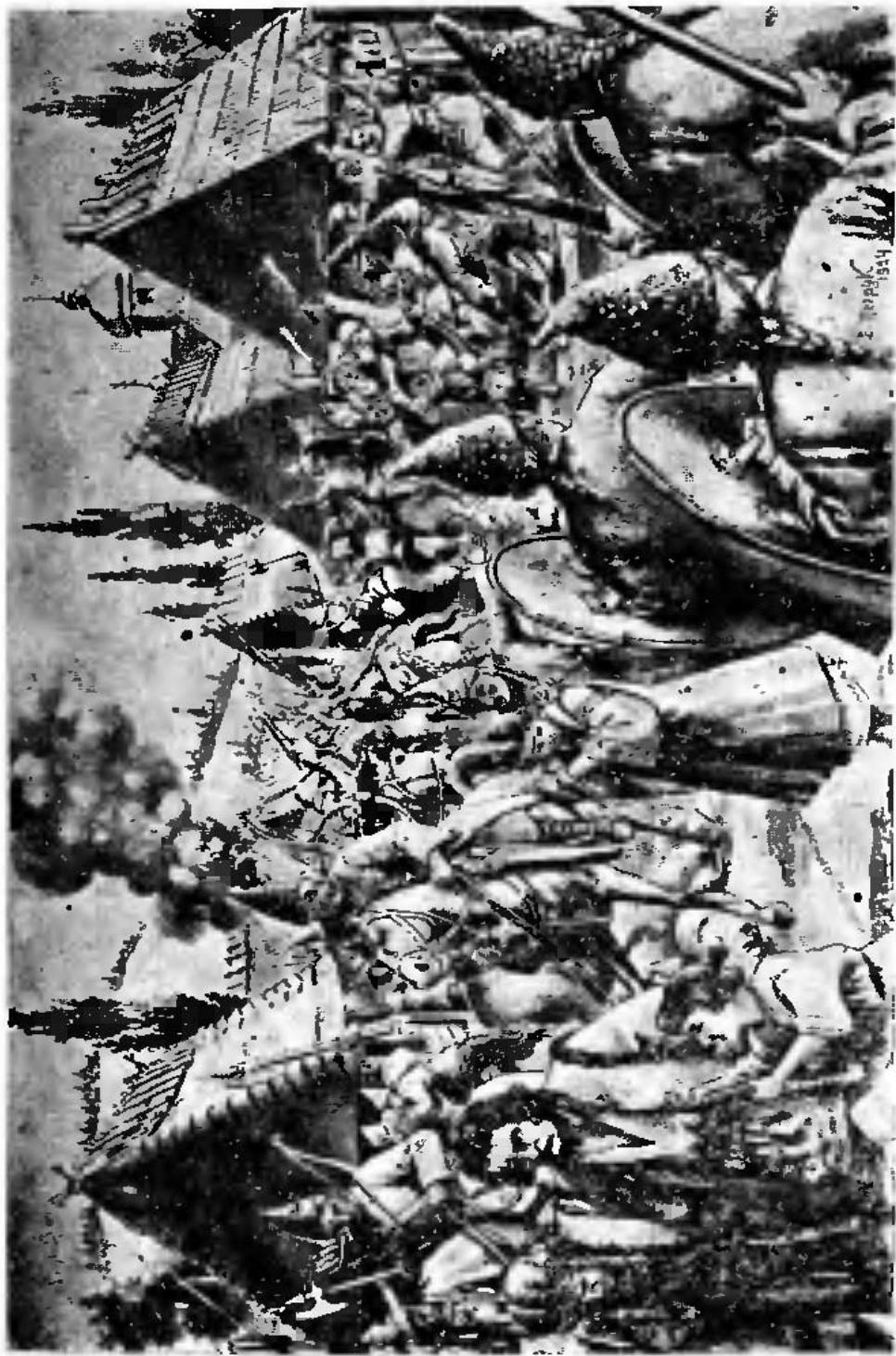
Люде уже не чинили нову церковь. Ай заото, что им было тяжко жити межи водами, перенеслися на сесь бѣк рѣки. Заото и село назвалося Зарѣча.

Больше Татары у нашом селѣ не были.

6. Татары у Севлющинѣ.

Записав од Анни Сочки в Текегавѣ Марм. жупы
Адалберт Сич, уч. III. кл.

Межи горою Севлюскою и горами Мармароськими є низина. Є ё в дуже давных часах покрывали темнѣ лѣсы.

В. Гетрук: Татарський напад на руське село.

По приходѣ Татаров на Угорщину, осталося их колька в сѣй околицѣ.

Они жили туй цѣлком в дикомъ станѣ. Живилися дикими звѣрятами. Чоловѣкови было небезично самому ходити.

По часах сѣ лѣсы вырубали, людей намножилося и Татаров выперли з kraю.

7. Як попадя утѣкала од песьоголовцѣв.

Записав у селѣ Гребль Бер. жупы од Лихтей Гермины, Сочка Йосиф, ученик VII. кл.

Того часу песьоголовцѣ ходили по селахъ людей имаючи. Кого имили, гнали нго у свой край а такій нигда не веревувся домов. Як того люде увѣдѣли, почалися прятатися перед ними. Тогда люде копали собѣ пещеры у горахъ и до тыхъ пещер ховалися. Бывало прийдуть песьоголовцѣ у село. Кедъ не нашли никого у селѣ, то лѣзли на дзвоницу и почали дзвонити. Изъ дзвоницѣ кликали на жоны и на мужчины: „Маріє! Иване! Анцьо! Сходѣтсѧ, бо вже пошла погана вѣра из села!“ Ото они самѣ дурили людей, абы ихъ годнѣ имити.

Случилося, что въ едномъ селѣ натра-

фили, коли люде были в церквѣ. Кто не пошов до церкви, то того взяли из собов. Межи тымы была и жона тамошнього попа. Она не могла пойти до церкви позад малоѣ дѣтины. Еѣ застали дома и взяли из собов.

Як прийшли песьоголовцѣ до ѿх краю, то тых людей, которых привели, заперли до єдноѣ пивницѣ. Из сеѧ пивницѣ брали собѣ все толь, колько ѿм треба было зарѣзати. Кров изпускали до єдноѣ бочки. Сеся попадя была дуже красна, тому шкодовали єѣ зарѣзати. Они повѣли ѿй, что буде ѿм ѿсти спѣховати.

Одного разу, коли пошли песьоголовцѣ на ново на ловлю людей, она изутѣкала. Ишла, ишла дорожов и прийшла до єдноѣ хащѣ. В той хащѣ почула зуск вертаючихся песьоголовцѣв и рев забранных людей.

Она увѣдѣла єдну яму, а ся яма наполнена была лиством из дерева. Она угребла листвя, лягla у яму и накрылася тым лиством. Песьоголовцѣ перейшли через ю и Бог так дав, что не зрозумѣли, ож там чось е. Айбо казали люде, что они вѣтрять так як пес.

Коли песъоголовцѣ проминули єѣ, тогды она вылѣзла из ямы и ишла да-ле, доки не прийшла щасливо до своего домовства. Она навернулася у мѣрный рѣк, як єѣ взяли песъоголовцѣ.

8. Як люде выгнали Татарѣв.

Записав од 93 рѣчного Николая Греблича ив Рахова Мары. ж. Тиберій Попович, ученик V. кл.

Сперед тым ще жили туй Татары. Они були дуже поганѣ люде, бо убивали и крали од людей, що лиш видѣли. Они ходили аж до Рахова и мучили людей.

Тодѣ они повбивали и всѣх баронов, тых великих панов и они не могли нѣчо зробити з Татарами.

Раз люде зобралися и каждый мусѣв ити проти Татаров. Ишли з чим хто видѣв, з камѣням, з вилами. Ишли однѣ з Польщѣ, другѣ з Ашѣ, однѣ з Подкарпатскої Руси.

И удалось народу вытиснути их за границю, аж до Татарова. Там загнали их у оден вузкій звѣр и удалось на сѣм мѣстѣ выбити Татаров.

Зато се мѣсто называєся и сегодня Татарово або Татарскій плай,

9. Война з Татарами.

Записав од Николая Гасинця в Нересиицѣ
Марм. ж. Александер Горват, уч. II. кл.

Татари змовилися раз з Москалями, чтобы их перепустив москальскій цар до Европы. Одна орда ишла на Галичину, а друга на Ардяле (Семигород).

Татари робили великѣ шкоды. Палили села, рубали людей, брали худобу. Молодых людей, жон, дѣвчат, хлопцѣв брали у неволю. Старых убивали.

З Галичины Татари перейшли через Верещки и зайшли на Подкарпатску Русь. Мали з собою много половленых людей. Они на Подкарпатской Руси почали убивати людей.

Тот розбой скончився в Мармароскїй жупї. Татари хотѣли перейти до Молдавії. Они пôдговорилися з одним хлопцем и зазвѣдалися єго, куды бы добре перейти. Хлопець їх порадив, щобы ишли через Вишов, бо на Молдавії небезпечно, а на Вишов добра дорога.

Татарскій проводник послухав хлопця и рушив з ордою на Вишов. Перед тым єще Русины подрубали дерева, на-

Кололи в купы кам'ня и воду перегородили. Коли Татары ишли в тот глубокій звор, тогды люде тѣ пôдрубанѣ дерева, кам'ня и воду пустили за одnym свистом. То всьо почало гучати, стрѣляти и выбило много Татар.

Котрѣ єще обстали живѣ, пошли дале и лягли спати пôд полонину Стой. В ночи урвалася велика хмара и тот великій дощ урвав гору. На нѣй тогды много Татар пропало. Другѣ, котрѣ живѣ, пошли до Молдавії.

В тÔм зворѣ обстало много худобы живої. Потому прїйшли Мадяры и роздѣлили туту худобу межи собов и межи офіцірями. А тога худоба, котра погинула и люде, почали гнити и стала велика воня, так, що за кôлька рокôв люде не могли пити воду.

10. Як жона утопила Татарина.

Записав од Пальчий Гафіѣ в Великоб  Копанѣ
Марк. ж. Юлій Чоїка, ученик IV. кл.

В тÔм часѣ, коли ходили Татары, прийшли были до Великої Копанї. Они пôшли до церкви, гадали, что там суть

люде. Татары не могли зайти до церкви. Тогда били желѣзным колесом и так не могли зайти.

Татары пустилися далѣ селом. Єден Татарин зайдшов до хижѣ. Там лежала жона у постели из малов дѣтинов. Татарин просив од неѣ росолу з капусти. Жона сказала: — Я хвора, не можу вам, паночку, учирити. Там є столець, та пôкладѣться, паночку, та так досягнете собѣ учирити росолу. —

Тогда Татарин пôклався и дуже нахилився у бочку за росолом.

Тогда жона устала тихо, боячися и трутила йому ноги у бочку и сказала йому: — Но, паночку, ци досягаєте росолу? — А у бочцѣ росбл глубоко быв и Татарин затопився.

Коня приязав быв до лѣсы (ворот). Його довго не было, кѣнь тогда заиржал. Жона напудила и убѣгла поникати. Думала, что идуть другѣ Татары и єѣ убютъ.

Она увѣдѣла єго коня, приязаного до ворот, а на кони бесаги из гроши. Жона узяла из коня бесаги, грошѣ взяла собѣ, а коня нагнала.

Она называлася Мелайчуканя.

Така доњка: Кой ты бервѣнок рѣзала, та собѣ перст удрѣзала.

Она дуже напудилася, а дале обнялися и обцюльзовалися и дале дѣвка своїй мамѣ нич не казала и жили довго.

V.

Инші народы на Подкарпатской Руси.

Окрем Русинѣв жили здавна на Подкарпатской Руси и другѣ народы. Народный переказ каже про Унов (Гунов) и Рацов (Сербов). Розумъєсся, что жили туй ще подекуди Мадяры и Татары. Были також Волохи або Романы и Сасы. До днесь живуть Саси в Семигородѣ (Ардѣль). Ще были дуже давно Половцѣ, а потому Турки. Они много раз туй войовали.

12. Уны тай Рацы.

Записав од Ивана Боишқа в Луковѣ, Бер. ж.
Михайло Боишқо, ученик VII. кл.

Май навперед были туй Уны тай Рацы.
Ище и днесь церкви их суть у Севлюши,
у Берегсасѣ и у Драговѣ.

Коли прийшли Турки, тогды Уны тай Рацы пряталися перед ними усягды, бо они убивали челядь. Май много Ундов тай Рацов изпряталося было пôд Севлюську церков, у тоту пивницю, на ко гроj были желѣзнѣ дверѣ. Айбо они усѣ подушилися, бо их было дуже много. Уйти не могли, бо дверѣ засыпав мур, анѣ кликати не могли, бо тогды бы были зайшли Турки та усѣх побили.

А коли поправляли церков у Севлюши, та нашли дуже много косток, як зайшли крѣзъ желѣзнѣ дверѣ у пивницю. Тотѣ костки изобрали люде у великѣ фершлаги та одправляв им пôп управилок (опровѣд).

13. Сасы.

Записав од Кикирчена Юри з Текелазы, Марм. ж.
Кикирченъ Адалберт, ученик V. кл.

До Татар в Угочи пilla Тисы жили Сасы. Як у Сасфалов прийшли Татары, на нашем облазѣ велику войну мали из Сасами. Довго войовали. Познѣше Сасы утратили войну и утекли улѣсы межи горы.

И до нынѣ они там живуть у Мармарской жупѣ у Вышковѣ, у Тячевѣ и у Довгополи. По Татарох заяли Руснаки Сасовское и до нынѣ звеся оно Сасфалово.

VI.

Замки (крепости).

Абы боронитися од неприятельъ, будовали собѣ вельможъ замки. Будовали их на неприступных горах, окружали их окопами, ярками з водою, муррами. Дакотръ замки як мукачевскій, так высоко стоять, что люде въровати не хотять, ож то дѣло людских рук.

Под замками чинили далекъ подземнъ ходники, абы туды утькати в бѣдъ.

Часом ставили замки и зато, абы из них нападати и рабовати людей.

До нынъ ще стоять замки або их звалища в Ужгородъ, Мукачевъ, Хустъ, Невицком, Кіральгазъ, Севлюши и иных мѣстах.

14. Як будовалися замки?

Записав у Вышном Шардѣ Бер. ж. од Иваиа Голѣбы Петро Голѣба, уч. V. кл.

В давных часах глубока ненависть пановала межи народом и великъ королѣ давали собѣ на круглых горах будовати замки. И ото провто, бо май безпечно

Годнѣ были свой живот хранити и завтобо в тот час уганяли сильнейшѣ партіѣ а слабших гет умѣтовали. Они самѣ заѣдали их хижѣ.

И то так замки будовалися, жебы вызоры (окна) были около замка округло вырубанѣ, подобно на величину пѣв метер широко а пѣв метер wysoko. На побѣду неприятелей дали собѣ до замка наносити множество круглого каменя. И то провто, бо не мали пушок.

И коли неприятелѣ бралися убивати замок из фамилійов, тогды замкова фамилія брала около на всѣ окна камъня и металіи около и так могли убивати неприятеля.

И то давный живот дуже страшный и неспокойный мав народ. И при своему тяжкому животу из бѣльшоѣ части труда великого терпѣв худобный народ. И тоproto, бо великим князям мусѣв будовати замки або крѣости. То было так тяжко, что котрый человѣк мав волы або конѣ, мусѣв бесплатно возити матерію на будовлю замка. Котрый мав одного вола або коня, мав тягнути воз. Окрем того повысше десять лѣт кажда особа му-

съла при замку працьовати безплатн
и то быв тяжкій живот.

Так говорили нашѣ прадѣды.

15. Мукачевскій замок.

Записав од Козара Петра из Бобовищ Бер. ж.
Иван Медвѣдь, уч. II. кл.

Єден из дуже давных замков є мука
чевскій замок. Говорять старѣ люде, ох
сей замок быв построеный людьми ще
за панчины на теперѣшной горѣ Ловалцѣ
коло Мукачева за рѣков Латорицев.

И як было, як нѣт, лиш раз сталося,
что собралися чорты и перенесли замок
из частинов горы через рѣку Латорицю
и положили коло села Подгород и Паланки,
де он и тепер є.

Что сесе правда, доказуєся и тым,
что гора, на которой є замок, така вы-
сока и на таком мѣстѣ стоять, что збу-
довати замок бы не мож; и так иншак
не може быти, лиш чорты перенесли.

Держали у нѣм за давный вѣк зло-
дѣїв и розбойников.

Є в нѣм глубокій колодяз, куды вода
черпається из Латорицѣ, хотя розстояня
больше одного километра. Случилося раз,

Замок в Мукачевѣ.

что кинули до колодязя єдну качку, котра за десять минут падала и упавши до воды, поплыла под землев до рѣки Латорицѣ.

16. Броницкій город. (Брында город)

Записав од Андріл Нестера в Луковѣ Іер. ж.
Михайло Боишко, уч. VII. кл.

У тѣм городѣ жив єден пан Брында. Айбо у тѣм городѣ были и розбйники, а Брында быв старшій над ними.

Коло того города є великій двбр тай пôдземнѣ путь.

Люде дуже были сердитѣ на того Брынду. Раз догадалися люде удти його упудити. Та нѣяк не могли, бо його боялися.

Та раз изобрали усѣ села довколо того города усяку худобу и птицѣ: Овцѣ, козы, маргу, свинѣ, пульки, качки, гусы, куры и инше. Каждой рогатой скотинѣ попривязовали на рôг свѣчку та гнали у tot город. Тото всю зачало ревати усякими голосами.

Як Брында увидѣв, ож идуть на нього люде, та зачав казати жонѣ собѣ, ож

Світлів: І. Кориута. Брошицька замкова гора.

овѣн усякого языка розумѣє, айбо тогъ овѣн не годен быв розумѣти.

Та як оно зачало приближоватися ближе, а овѣн тогды сѣв на коня, что мав три лабы а пѣдковы были на нѣм узада.

Та уdtѣ скочив на Водѣцѣ, на туту гору. Овѣн скочив на єдну плиту та и до днесъ слѣдно три пѣдковы.

Кто не вѣрує, най иде поникати на тото мѣсто. Тай ище у других мѣстах слѣдно пѣдковы того коня.

17. Замок в Невицком и король Матяш.

Записав 1896 од Илипія Опаленика в Ворочовѣ Уж. ж.
Володимир Гнатюк (Етнограф. зборник том IV.)

Коли Поган-дѣвче бывало в замку у Камяници, та дуже было пудло людям на свѣтѣ. Бо коли го будовали, та тогды мусѣла кажда газдыня нести солодкое молоко ай яйця од курей та з того робили вокувку (цемент) та так дом тот из тым муровали мѣсто гипса и пѣска и воды. Тай из Ворочова носили.

Як Мадяры прийшли з Азії, тай уже його нашли пустый. Тепер його мало

обновили, банда ходить там и паны гостяться из Ужгорода.

Тото Поган-дѣвче не мѣг никто угнati одтам. Але Матяш краль, — ще никто не зinав, що буде он даколи за краля — служив на Орѣховици у газды, у галайды Руснака. Тай пошли орати на поле. Як орют, и хотѣли краля убрati, коронувati. Многъ строилися, же будуть за краля. Та каже хлопчисько газдови: „Пойте, газдо, на корунацію!“ А газда запяв истик до землѣ тай каже: „Но, кедъ тот истик розовеся, доки обойдеме землю, та буду знати, же з нас може быти краль з дакотрого“.

Докля обойшли, а истик розвився, ударив з нього молодник. И забралися тогды, пошли на туту коронацію, де вже краля клали. Пустили коруну, обы лѣтала, та на кого сяде, тот буде за краля. Та лем на нього сѣдат, на того хлопчиська. А другъ паны гнѣваються.

И тричи tota корунація была а все на нього сѣдала коруна. Зато його не хотѣли покоронувati, же он такій невеликій, худобный, сирохман и Руснак.

Та он пак нанявся до єдного коваля

служити. А коваль його якось и увѣдѣв йому плечѣ. А йому на плечах золотый хрест. Тогда коваль каже: Я буду твой слуга, не ты мой!“ И почали од того часу робити гверы — якийсь коваль мудрый быв — багнеты, саблѣ, що треба проти войни.

И так была ще раз корунація у го-родѣ. И коруна на нього сѣла. А вже вырос таکій як треба хлоп, до розума, до сили.

А то Погандѣвче все у замку бывало. Нихто його не годен був угнати. Од приходу ид замкови каноны наробленѣ были заправленѣ у стѣнах, ще й тепер такѣ дѣры суть. А з другого боку не мож зайти, бо на скалѣ зробленый, на горѣ високой. А хто ишов удси, та його забила; не пустила никого у свѣтѣ.

А Матяш краль уже обстав за краля, обсяг коруну и почав з Поган-дѣвчем боротися. И у ночи набрав коней, набрав волбв, набрав свинь, набрав овець, набрав псбв, набрав гусей, набрав курей, набрав качок, много людей. На кажду створину увязав чинговик и запалив. На кажду створину свѣчку, а людам гверы

дав понабивати и коло повночи так ити коло тоѣ горы.

То усякий голос спршив. Яка створина там была, та каждое инший голос мало. А люде почали стрѣляти и там приближоватися.

А она напудилася, же то всякий язык. Колиску золоту мала, вергла єѣ до студнѣ. Студня така глубока была, коло триста сяг, рѣвно з горою. И всѣ дорогѣ рѣчи зметала до студнѣ.

Я там камѣня катуляв до гати, та найшовся желѣзный кирбач, де з повтретя сяга быв довгий. Може тым била людей, коли того будовано. Та туй быв вѣн у нашего чоловѣка; не знаю, ци є.

З пятнацѧть роков буде, як я його видѣв.

А дзвон и тепер є на Орѣховици, що найшла його Волошкиня в лѣсѣ, що його вырыла дика свиня.

И того Поган-дѣвче сѣло собѣ на татоша (коњ давных Мадяров) и зачало утѣкати. Але Матяш краль за ним, на другом кони.

Тотѣ конѣ были братя собѣ, та пе-

редній усе дочѣкував заднього. Але вѣн догонив єѣ у загунцом лѣсови. Бо у том лѣсѣ дуже жолудь велика упала та конь ховзався на жолуди. Та прокляла лѣс тогды, що нигда не родить жолудь потому.

Як єѣ доганяв, та почала йому проситися: „Ты не маєш жоны, я не маю газды, та будеме у єдно царювати.“ А вѣн тото не позирав, лем уняв саблю и стяв Ѣї голову. Як быв бы вѣн єѣ не стяв, то была бы она його стяла.

Голова єѣ скакала де з на три ми-лѣ д землѣ.

И так спочили люде од того часу. А она была из Туреччини.

Тай краль Матяш кралевав, доки жив. Розбив замок у Хустѣ, розбив замок у Кірагелменцу; розбив замок у Середном, розбив замок Камянецкій, и тепер пустѣ стоять.

И кто бы не вѣровав, та очима мѣг бы увидѣти, бо є так. Вѣн тримав руську вѣру, тримав из народом благоче-стивым.

Замок в Невицком и король Матяш.

18. Ардановскій Богослов.

Записав од М. Турянина в Ардановѣ Бер. ж.
Теодор Тидѣр, ученик V. кл.

Выше нашего села Арданова простягается здовж єдна гора Гат. Серед Гату є Богослов. Богослов за тово так называєся, бо там у давных часах быв єден великий замок. Там бывав владыка Арданѣ и зато наше село кличеся Арданово.

На том замку были три ворота. Перши ворота были на село Арданово, другѣ ворота были на три орѣхи, третѣ ворота были на Дешковицу. И лем чрез ворота мож было зайти и выйти из замка.

Прийшли Татары и владыку выгнали из замка и одобрали замок. Коли Татары напали на замок, люде там усъ дорогѣ рѣчи закопали у керницю.

У довгий час прийшов князь Федор Корятович из своѣм войском из Подоля и выгнав Татар из сего замка.

Мѣсто сего замка и тепер є познанѣмо. За нашоѣ тямки мѣрялники глядали там дорогѣ рѣчи.

19. Гора Бердо.

Записав у Бѣлках Бер. ж. Гораов Александр,
уч. III. кл.

Гора Бердо лежить коло села Бѣлок. Люде оповѣдають, что на той горѣ жив малый сурдик людей.

Межи тыми людьми быв єден богатый пан. Вѣн мав пивницю, у котрой держав грошъ.

Одного разу напала дика орда Татар. Вѣн мусѣв лишати своѣ грошъ, бо Татары были вже недалеко и не мав часу их забрати. Там они обсталися.

Раз два лѣсники пошли у лѣс и на полудне полягали спати на то мѣсто, де была пивница з грѣшми. Не в довгий час потому пробудився єден лѣсник. Вѣн поникав у гору и побачив над собою дуже великого орла. Тот орел быв такой сѣдый як молоко.

Они хотѣли у нього стрѣляти, а потому подумали, что то має быти чорт, котрый сидить на гроших, верх которых они спали.

Они ємко пошли до дому и хотѣли бы били тотѣ грошъ выкопати. Пошли

порадитися до пророка, ци мож тотъ грошъ выкопати.

Пророк одопер книжку и почав молитися. Не в довгий час потому перестав молитися и почав им казати:

„Тотъ грошъ мож легко выкопати, бо чорт, котрый на них сидить, уже дуже старый. Такій як молоко сѣдый. Вѣн ледвы чекає, абы ишов дахто их выкопати. Тотъ грошъ мож выкопати, лише треба сѣмрочноѣ святоѣ воды и сѣмрочноѣ доры (посвященого хлѣба) и треба постити.“

Выбралися они ити копати. Пошли в лѣс и зачали копати. Копали до полудня, а потому дуже поголоднѣли тай пошли до дому и лишили копати грошъ.

Тотъ грошъ ще и до нынѣ там стоять и нѣкто их не копле.

20. Хустскій город.

Записав од Андрія Нестера в Луковѣ Бер. ж.
Михайлo Boишко, уч. VII. кл.

Хустскій город изробили опришки. Они приймали хоть кого, кто хотѣв ид ним пристати. Єднѣ ишли у ночи кра-

сти, а другъ лишилися у городъ. Они розбивали панськѣ хижи за грбшми.

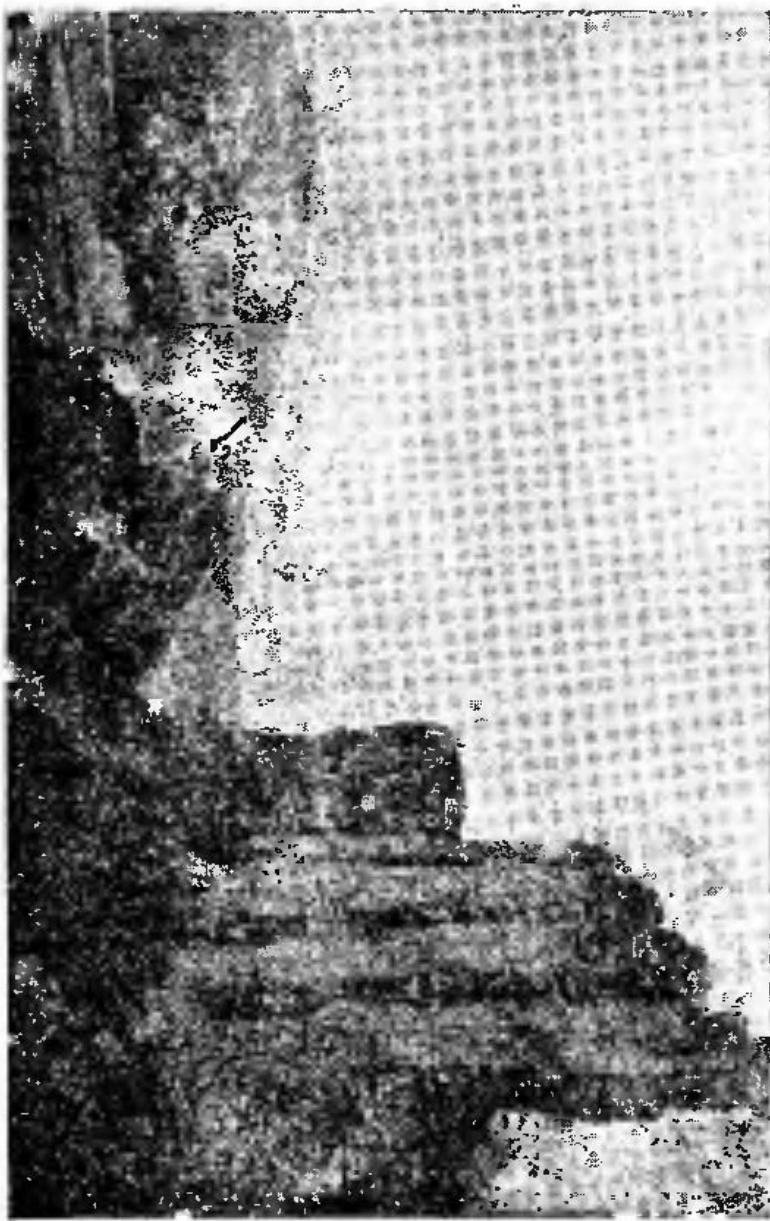
Еден злодѣй, Пентя, сердитый быв на тых злодѣв, что были у городъ. Вѣн мав дуже широкѣ рукавы тай шапку из широкими крысами. Пентя сердитый быв зато на тых злодѣв, бо як быв запертыи у замку, та сидѣв бѣльше ги йому было присуджено.

А як его выпустили, тогды изробив собѣ деревляный канон из ильмы. Як выйшов на едну гору на другой бок Тисы, на гору Чебрин, та просто наладив канон на город.

Як раз у нього пустив, та извалив лише верх города. А паны обтягли мур смоляным полотном, абы Пентя гадав, щонич ему не хибить. Потому розсердився та помоцовав канон та пустив ище раз та так домак его розбив.

А на тот город давно носили верховинцѣ бесагами камъня, пѣсок и глину. На гору носили и на конях, люде, жоны и дѣвки.

Кажуть люде, что там, у тѣм городъ, суть нечистѣ духи. У тѣм городъ є ище тепер много золота, срѣбла и

Развалины хустского замка.

всяких дорогих рѣчей. Айбо из того не мож нѣкому нич кинути, бо нараз тому смерть, который бы взяв. Ище и камѣнь не мож из нього взяти. Хустска процесія ишла из попом святити город, абы годнѣ взяти тотъ дорогѣ рѣчи, айбо нич не коштовало.

21. Про подземнѣ пещеры хустскаго замку.

Записала од 70 рочного Панця Михаила з Хуста Наталка Балицка, уч. VIII. кл.

За сесь город не знаю много говорити, лем се, що я чув од своего дѣда ище малою дѣтиною. Мой дѣдо мав 73 годы, а вѣн чув од своего дѣда, а сему было 85 годов.

Од нього я знаю, що сесь город давно звався Хуст. На державнїй землї жив єден чоловѣк и вон звався Хуст. Пак од нього назвали весь город Хуст.

Город сей премного людей чинило. Люде носили камѣня на плечах, у мѣхах горѣ, а пак туй учинили город.

У томъ городѣ быв преглубокїй сту-

дeneць (керница). Ёден раз пустили у нього качку, а она выплыла на Тису.

Город стояв довго дуже. Аж прийшов ёден шугай з Румуніѣ, дуже славный, з товаришами. Звався Григор Пентя. Вон учинив деревляный канон з же лъзными обручами и поклав его на другом боку Тисы. Поставив его на єдной высокой горѣ.

Там и тепер є камънь, а на нѣм написано было: „Кто мене переверне, тому добро буде!“ Люде пробовали его перевернути, а пак перевериули. На другом боку было написано: „Дякую вам, що вы мене збудили, бо я уже довгс на єдном боку лежав.“

На тѣм камени стояв канон. Стрѣлив Пентя раз у церков и учинив дѣру у даху. А пак узяли люде сесю церков на плоты и завезли у Тису — Вулок. Она там и днесъ стоить.

Под городом суть пивницѣ и од них идуть три ходники подземнѣ. Ёден ходник є на росвиговскому хуторѣ. Туй види сякоє мѣсто, що мож зайти под землю. Айбо коли лиш дакто возьме у руки барту або копач и там пойде, поназлѣтає многс

В. Петрук: Пента стріляє на Хустський замок.

чорных птахôв и убуть чоловѣка. Кто зайде туды, то дораз або зомлїе, або умре. У тÔм мѣстѣ вѣс недобрый вѣтер.

* * *

Быв у мене єден приятель, чесный тай богатый газда быв. ВÔн чув, что од росвиговскаго хутару мож зайти в ходник а пак у пивницѣ под городом.

В єдной скаль є 12 кадей, повных золота та срѣбла. В другой пивницѣ є желѣзное деревище, в тÔм другое з жовтю мѣди, в тÔм є золотое деревище.

У золотом деревищи спить єнадѣвка, дочка царя. Она спить и сокотить того золота. В неѣ на грудях є една грушка. Дѣвчина dakoli мало одопре очи, попахає грушку, а пак засне. Як бы єѣ вывѣв на сонце, дораз бы вмерла.

Сесь приятель хотѣв достати сесе золото. Продав возы, маржину, поле, хижу, абы лем наемникам платити.

ВÔн казав копати и копали, айбо не нашли нич, лем єдину дѣру, дуже глубоку. Як метали камъня, чути было, что у той дѣрѣ є даякое желѣзо або дверѣ.

Дале не копав мőй приятель, не было у нього грошей, платити тôлько наемникам. Цѣле газдовство стратив и пойшов изза сего на жебры.

VII.

Князь Федор Корятович.

Не легко было жити нашим предкам. Мадяры были панами и урядниками, а Русины робили панщину. Мадярскій язык быв честованый, а руській пониженый. Их культуры развиваляся, а руська упадала.

Значъня руського народа подняв на час князь Федор Корятович. Пришов з Подоля 1394. року и привъв из собою много тысяч Русинôв з поза Карпат.

Жив у Мукачевъ, в замку и дуже дбав за руській народ. На Чернечай горъ коло Мукачева засновав василіянскій монастыр, который и до днесъ там находится. Сей монастыр стався осередком руської культуры. Там жили руськіи владыки и там были школы, також духовный семинар.

Կայզեր Պետր Կուրցի 11.

22. Князь Корятович.

Записав од Козара Петра из Бобовищ Бер. ж.
Иван Медвѣдь, ученик II. кл.

Быв раз єден князь. Звався Корятович. Вон быв князем Бережскої жупы. Раз пошов вон на охоту на гору Чернек. У лѣсѣ явився єден великий шаркань (змій) з дванадцятьма головами и многими крылами. Шаркань хотѣв Корятовича зѣсти, сапаючи на него половѣнь из пыска.

Корятович помолився, просив од Бога помоч, взяв свою саблю и зрѣзав усть крыла шарканя; потом и голову зрѣзав. Сяк побѣдив єго.

На славу Божу дав князь збудовати на том мѣстѣ єден красный и великий монастыр, где люде божї и тепер ходять на одпуст.

Монастыр передався монахам Василіянам, даючи хлѣб душевный нашему руському народу.

VIII.

Монастырь.

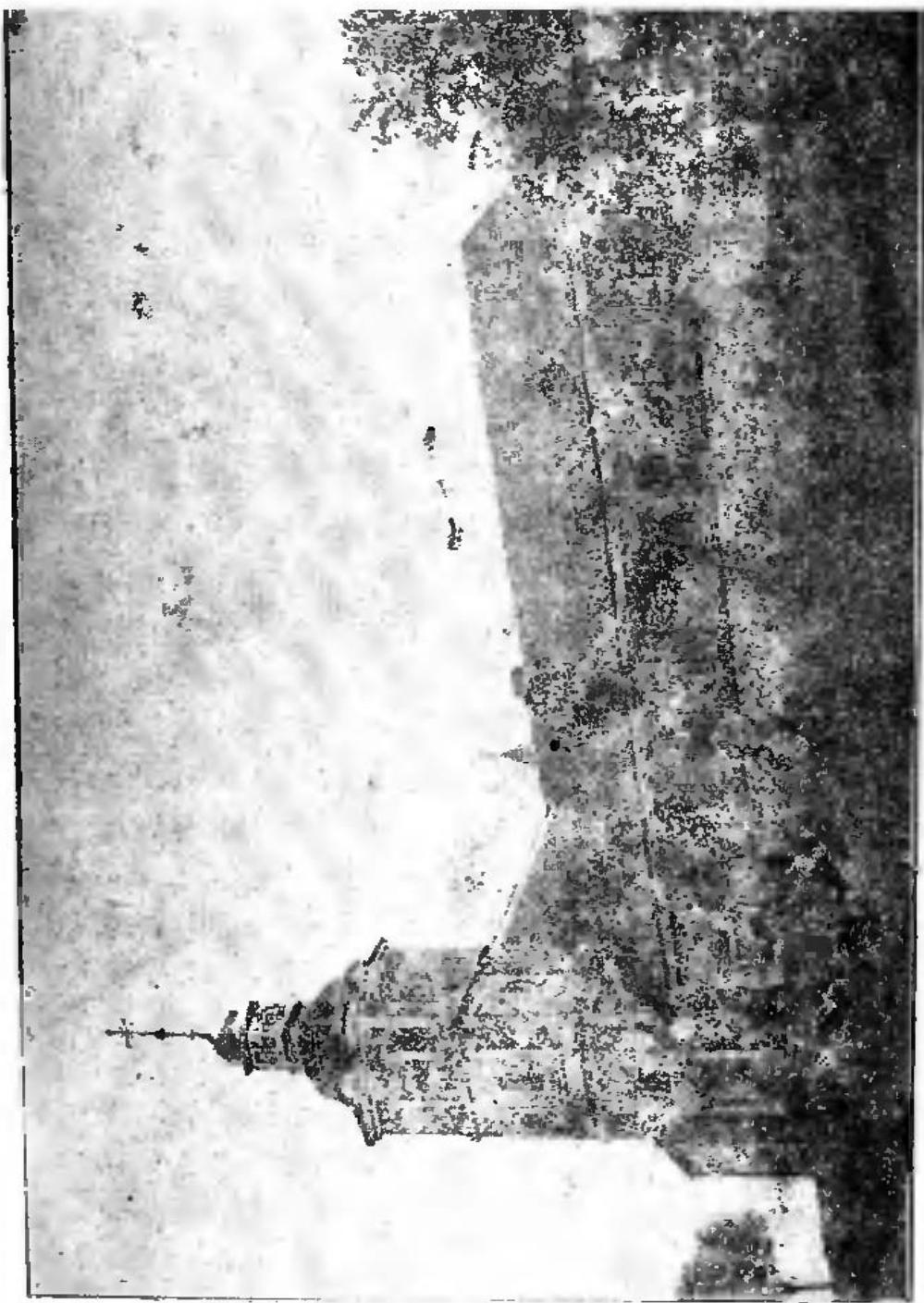
Окрем мukачевскoгo монастыря, котрий засновав князь Федор Корятович,

кви в давнинъ. И культура руська выйшла из Царгорода.

Сяк было, доки Царгород быв у гречих руках. Айбо в роць 1453. Турки здобыли Царгород. Послѣдний гречкій царь, Константин загинув у бою, а Русь утратила церковну верхность. За сесю подъю осталася в Мармарощинъ пъсня. Напечатав ёть Михайло Врабель у зборнику: „Угрорускъ народнъ спѣваникъ,” 1901. року:

Съмдесять и съм лѣт
Як была помова,
Вбила царя Константина
Та цариця вдова.
Вбила царя Константина
Непорядна въра,
Та на въру христіянску
Камъньом посьла.
Ой камъньом бой посьла,
Горою заперла;
Цариця ся розболѣла,
З того жалю вмерла.
Звоны в землю закопала,
Церков нам заперла,
Цариця ся розболѣла,
З того жалю вмерла.
Ой Боже наш милостивый,

Руины замка в Невицком.

*Что будем цѣлати?
Нѣ церковцъ, нѣ зверхности,
Чим ся будем звати?
Нѣ церковцъ, нѣ зверхности,
Нѣ жадного пана,
Ай дають нас под оғірку,
Аж под бисурмана.*

23. Про дуже давный драговскій и угольскій монастырь.

Записав од Федора Сухары у Драговѣ Марм. ж.
Иван Силадій, уч. V. кл.

Коли ще давно Татары нападали на нашу руську землю, то черцѣ, що были у Драговѣ, пряталися од Татаров. Бо Татары дуже их збитковали.

Они зобралися у лѣс и там збудовали собѣ дуже великий монастырь. И коло монастыра хижу, де они жили, и хлѣв. То все обгородили великим муrom. У мурах також учинили двѣ ворота.

Они мали одного вола, котрый быв выученый. Черцѣ много раз щось тым волом посылали до Углѣ. Що посылали, привязовали єму на шию и вѣн нѣс. Бо и в Углѣ быв монастырь и там також жили черцѣ.

Раз, коли посылали волом письмо, то на вола напав старый медвѣдь. Вѣл напудився, а старый бурмило скочив на него. Но вѣл не давався. И они тогда почали битися и в великой битвѣ оба изгубили; и медвѣдь, и такъ само и вѣл.

Нынѣ ище тым обом монастырям є слѣд.

24. Монастыр у Зарѣчу.

Записав од Иваиа Василинки в Зарѣчу Бер. ж.
Юлій Галушкай, ученнк III. кл

Теперѣшній монастыр, що стоить коло рѣки Чищаница, давно быв на горѣ Кипах коло Кивяжда. У сѣм монастыри тогда жили и черцѣ. Старѣ люде говорили, что всѣх черцѣв было да з 15.

Монастыр находився на земли единого пана, котрого звали Гайтайом. Вѣн быв кальвинскоѣ вѣры и сердився на черцѣв. Айбо вѣн застав их уже там, коли купив тотѣ землѣ, на которых быв монастыр. Зато из перву не кивав их. Но потому розсердився на них и казав, абы нѣяку маргу нѣ свинѣ нѣ нич не держали, бо не позволить им, абы их марга паслася на його пасовиску. Черцѣ

дуже изубожали и было их уже мало, бо не было им из чого жити.

Коли были якъсь войны за вѣру, пан Гайтай — бо вон быв калвин — ище гбрше розсердився на черцѣв и розказав им, абы ишли геть одти. Они при помочи людей стали розбирати монастырь, котрый быв из камъня учиненый, а церков у них была из дерева.

Еден богатый зарѣцкій человѣк тово мѣсто, де є тепер монастырь, подарував черцям. Треба ще сказать, що тово мѣсто находилося тогды межи водами и його не дуже мож было хосновати. Познѣйше єдна рѣка потекла другим мѣстом. Тото мѣсто, де є монастырь, стало сухим и дуже плѣдным.

Та як розобрали церков, почали рушати престольный камънь. Пан Гайтай загнав, абы уже не перевожовалися и що вон учинить им нову церков и келіѣ. Но уже было позно, бо престольный камънь уже выважили были из мѣста.

У сѣм монастыри, що є на теперѣшнѣм мѣстѣ, переже жили усе поєднѣ черцѣ такѣ, котрѣ учили наших людей красно спѣвати.

Церков около 1906. року згорѣла и
1920. р. америцкѣ люде изклалися та
учинили нову и купили звоны.

У монастыря є да з 30 днїв ораня,
що люде надавали.

25. Монастыр в Имстичевѣ.

Записав од Ивана Ляха з Лукова Бер. ж. Ернест
Горзов, уч VII. кл.

Сесе было ще тогды, коли сюды
Татары, песьоголовцѣ ходили.

Из горѣ прийшло сюды двоє людей,
котрѣ утѣкали перед Татарами, бо бо-
ялися, що их понесуть у полон. Тогды
люде дуже боялися од Татар, бо кого
они имили у свої руки, бѣльше живого
не пустили.

Тотѣ люде жили пия рѣки Бер-
жавы, бо давно люде жили коло рѣк. Потому люде розмножилися и мусѣли
ити дале. Єден чоловѣк пошов на лѣво;
вон звався Лука и зато село звуть
Луковом. А другий чоловѣк пошов на
право и засновав село Имстичево.

У Имстичевѣ люди учинили мона-
стыр, бо єден богатый чоловѣк, Йоан

Зейкан, передав свою землю на будованя монастыря.

Люде выбрали мѣсто на березѣ и там избудовали монастырь. Обвели его мѣцнм муром из каменя а у серединѣ учинили монастырь из дерева.

Йоан Зейкан став первим монахом у имстичевскому монастыри. Вон пак познѣйше став и епископом мукачевским.

У сїм монастыри кончили черцѣ водосвятя, котрым бѣсом изганяли и мстилися на них. Зато повстало из першу Миличево, а потому перемѣнили на Имстичево.

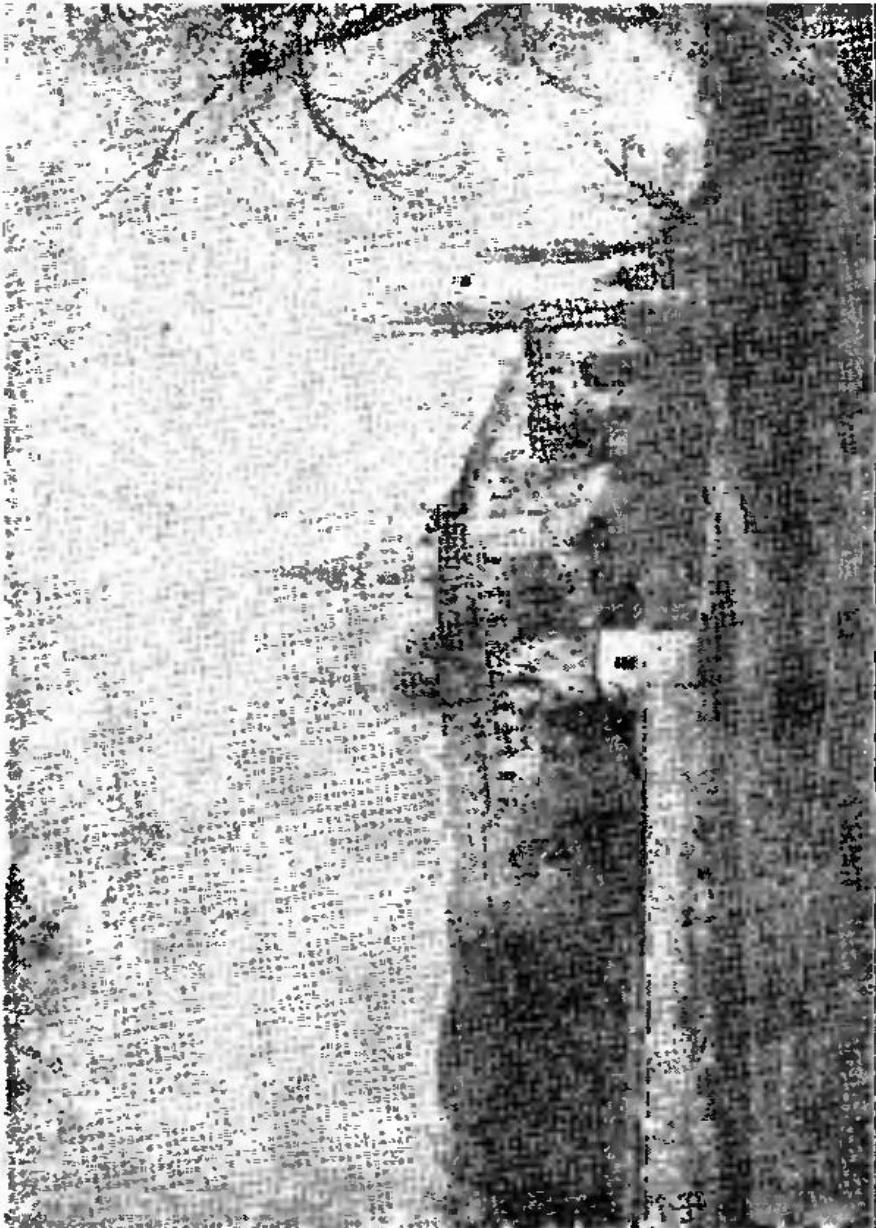
На сїм мѣстѣ есть и тепер другой, великий монастырь, в котрому и тепер черцѣ изганяютъ бѣсом и двычи на рок одбывається в нїм великий одпуст.

26. Драговскій монастырь.

Записав од Юры Росохи у Драговѣ Марк. ж.
Степан Росоха, ученик III. кл.

1505. года зробив у Драговѣ монастырь Рѣшко Иван Ференцик. Монастырь быв на дуже красном мѣстѣ: У глубокой зворинѣ, айбо сонце накой изайде, та грѣє на то мѣсто, доки не зайде. Там

Монастырь в Имстичевѣ

исходяться двѣ зворинки (потоки). Одна из пôд Звестянок а друга из пôд Чертежа.

Монастыр быв изробленый на горбку под Великов Клинов. Там дуже красно. Вѣтрецъ повѣває, листочки на деревах шелестять а водица у зворинках гучить.

Народ там приходив из многих сел: з Углѣ Малоѣ и Великоѣ, Кричова, Чумальова, Золотарьова, Копашнова, Го-рѣнчова, Синевѣра. Народ там приходив, Бога всевышнього молив. Однако надбѣгли вовци, розогнали овцѣ, овцѣ подушили, овчарѣ повтѣкали и ризу роздерли. Господи, кто Твою ризу роздрав?

В Драговѣ жив оден пан ище из Иродового поколѣня. Назывався Лошвай. Быв самотный, айбо усе село єго боялося. Кто до нього прийшов дашто просити, зараз застрѣлив єго из пушки. Лиш тѣлько мав одного кума Ференцика та тот мѣг из ним говорити. Лошвай мав два конѣ та наибѣльше стояли до колѣна у горѣлицѣ (паленцѣ).

Вѣн мав усе намѣреня ити монастыр розбити, айбо усе не паровалося йому. Раз думав у пятницю, что в понедѣлок пойде розбити монастыр.

В суботу в вечерѣ прийшло щось

под хижу його кума Ференцика и яло гойкати: — Иди до своего пана кума та так єму кажи, абы не смѣв тово робити, что гадає. — Айбо кум уже быв чобйт оден изтягнув и вже лъновався назад убирали и не пошов до Лошвая.

На другой день в недѣлю у вечерѣ прийшло назад до кума Ференцика и назад єму казало: — Иди до своего пана кума, абы не смѣв то робити, что гадає! — Тогда Ференцик одклонився од жоны и дѣтей и пошов зо страхом до пана кума Лошвая.

Як уже быв там, одопер дверѣ и зайшов до хижѣ. Лошвай сказав: — Ий, велике дѣло вас до мене пригнало! — Кум одповѣ: — Велике и невелике.

Лошвай заставив його сѣсти коло стола. На столѣ быв цилиндер горѣлки, погары и хлѣб. Лошвай насыпав кумови горѣлки и собѣ. Поздоровилися, выпили и закусили хлѣбом. На стѣнах всяды висѣли пушки, леворы, саблѣ и всякѣ збрѹї. Лада была повна из золотом.

Ференцик сказав, чого прийшов: — Так и так, пане куме, уже се другой вечер, як прийшло чтось пôд мою хижу. Казадо, абы я ишов до вас и ска-

зав: То что вы думаете, абысте не смѣли зробити, бо бѣда буде. Я не знаю, яка бѣда и что вы думаете.

Як Лошвай се учув, вытрѣщився на нього дикими очима. Роздер на собѣ сорочку из серця и каже: — Чуеш! Кобы быв сесе менѣ другий сказав, та я бы быв его застрѣлив!

И взяв Лошвай Ференцика за руку и привѣв його до лады и сказав: — Диви, куме, у мене усього доста, лиш землѣ менѣ мало. Люде идуть до монастыря и менѣ велику шкоду чинять. Траву збивають и землю ногами зрываютъ.

Ференцик се учув та такой у дверѣ, не чекав уже на Лошвая.

На другой день рано, в понедѣлок, пошов Лошвай у хлѣв, узяв конѣ, пошов и разбив монастыр. Черцѣв выгнав и порозбивав гет.

На третій день кѣнь ним так верг, что лиш раз зѣвкнув и згинув под плотом. Чорт его взяв.

Под Великою Кливою ище и тепер там камѣнь стойть, де была церковця. Тото мѣсто, де быв монастыр, назвали на памятку „Монастырьом“ и тепер ище так звать и будуть звати во вѣки вѣков.

27. Монастыр в Бѣлой Церквѣ.

Записав Михайло Белей, ученик II. кл. горожанской школы в Бычковѣ. Марг. ж.

Монастыр в Бѣлой Церквѣ був над Тисою, на высоком березѣ, в котрый била все вода, и зарывала берѣг. Щобы не рвався берѣг, казали, абы збудовати монастыр. И збудовали. Потом вода одвернулася.

Там в тѣм монастыри були черцѣ та молилися. Потом якъсь люде монастыр розбили.

Оден чернець умер и ходив по смерти. Раз люде ловили рыбу в ночи и полягали спати. Оден устав и дивиться, аж стоять старый чоловѣк тай каже: „Ходи зо мнов, не бойся, нѣчо тебѣ не станеся!“

И пошли. Вода була велика и не могли перейти. А тот чернець перенѣйого на плечах.

Прийшов з ним на тот берѣг, одобрав мало землѣ и вытягає посудину з грѣшми, подає и каже:

„На сесѣ грошѣ и частину выда за службы, бо я од давна не маю спокою, защо не одслужив службы!“

И пошов. А тот забогатѣв. Як його звѣдовали, из чого, казав, що тоды только рыбы наловив.

IX.

Владыки.

В давных часах нашими священниками и церквами управляли епископы з Галичыны, з города Перемышля. Коло рока 1440. засновано в Мукачевъ окрѣме епископство. Владыки бывали в мukачевском монастыри до 1771. года.

В р. 1646. приняли владыки церковну унію. Частина народа противилася сему і сяк настала братоубийна религійна боротьба.

Межи владыками были люди, котрѣ дуже дбали за школы и за народну просвѣту. З них найбóльше ученый быв епископ Андрей Бачинскій.

Сей владыка подняв значеня руської церкви и культуры. Епископску столицю перенѣс до Ужгорода а також духовный семинар. В Ужгородѣ засновав книгоzборню, котра ще за його житя мала девять тысяч книжок.

28. Оповѣданія дверника уж- городскаго замка.

Записав од Василя Матея в Макарієва Бер. ж.
Іваи Лавришин, уч. V. кл.

В молодых лѣтах, перед воиною, ходили мы на одпust до Ужгорода у цеголнянску церков на празник Преображенія. На пути уже издалеку видно было ужгородскій замок. По богослуженю пошли мы попозирати епископску церков и замок.

Як мы прийшли ид замкови, там видѣли мы величезнѣ муры и єднѣ великѣ ворота. Раз почули мы, что ворота отворяются и выйшов єден старый, сѣдый чоловѣк. Се быв дверник. Мы зазвѣдалися од него, ци не могли бы трое попозирати, як удну у замку е. Старый сказав: „Вдячно Вам покажу всѧ и розкажу Вам подещо.“

Старый нам казав, что сесь замок є уже больше як тысячрочный а тепер учатся туй молодѣ клерики за попов. На правой сторонѣ красна загородка а у нѣй косицѣ. Ту загородку самѣ клерики обробляють у свободнѣм часѣ.

Раз ми отямилися, что мы у загородцъ на высокой и товстой муроаной розвалинѣ стоиме над великою глубиною. То правда, что из того мура видко было цѣлу околицу.

Раз лем старый озвеся, что єму треба ворота замикати. Нам тогды прийшло на гадку, де мы переночуєме. Єден из нас быв такій смѣлый и каже: „Дѣду, ци не приняли бы вы нас на нôч?“ Тогды старый завѣв нас до єдної хижѣ и там мы розоклалися на нôч.

Нôч была дуже довга; мы не могли заспати. Прийшов ид нам старый та розказовав нам про замок, что тот замок уже поставленый быв перед приходом Мадярб. Что сесь замок має подземнѣ путь, котрѣ ведуть до сусѣдных замкôв.

Мадяры поклали у замок єдного военнаго началника из войском. Потому там за много столѣть пановали графи, котрѣ мали всю землю, як тепер кажуть „кінчтатску“ (державну). Весело и широко жили, аж послѣдний граф утратив замок позад єден великий грѣх.

Се было подчас царицъ Мариѣ Тересы. У замку была каплиця. Там

єден монах кождый день одправу кончiv. Сесь монах усе из графскою фамилією быв и пilla єдного стола ъли.

Раз изладили паны велику гостину. При гостинѣ стали дуже веселѣ и почали за монаха усякѣ фіглѣ (жарты) казати. На конци монах розсердився и повѣв чтось недобroe на графа. Граф — назывався Другет — за ото дуже розсердився. Хватив монаха и выверг его через вызор аж из третього поверху у велику глубину. Монах нараз умер, як упав на землю.

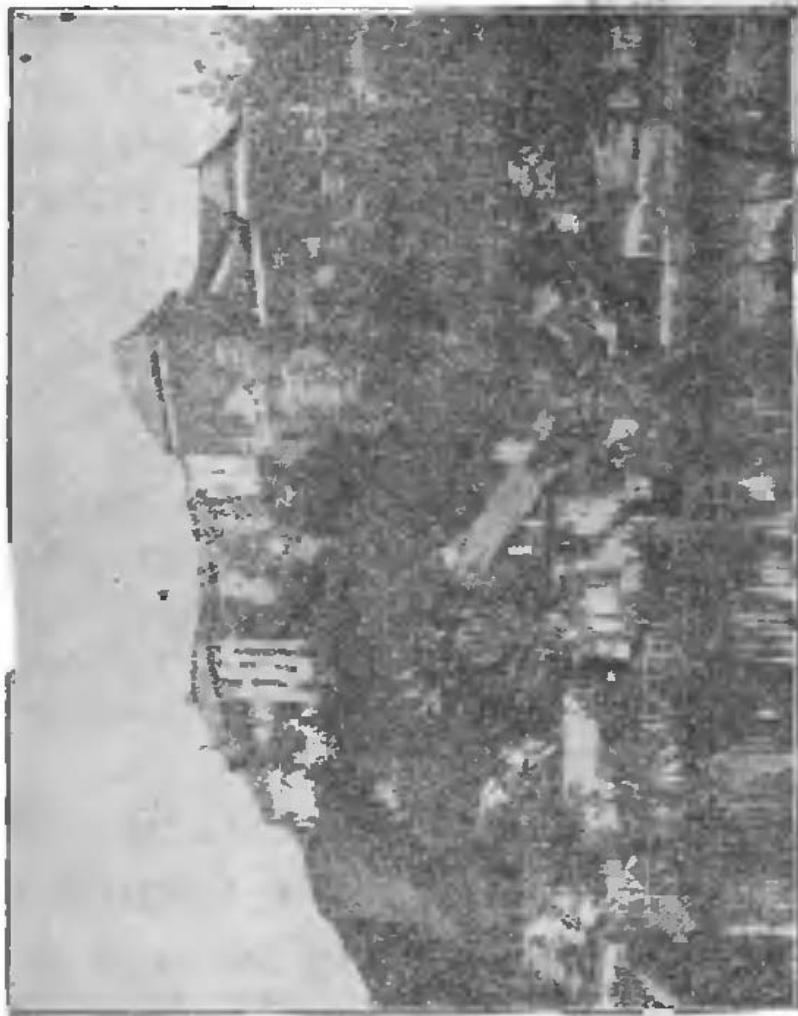
За тот поступ графа поставили перед судом. Засудили єму, что утратить замок и цѣлый свой маєток. Окрен того ище засудили его у темницю, аж доки не умре.

Сесь замок Марія Тереса передала греко-католицким епископам, котрѣ доти бывали у Мукачевѣ.

X.

Супольнъ версты.

Давно быв такій лад у державѣ, что назывався феодальный. Царь раздавав уряды, достоинства и землю

Ужгородський замок.

*межи панов, трафбов, баронов, а они
малийого слухати. Уих рукахбыла земля.
Земледельцъ — хльборобы своеъ земль
не мали. Они доставали до хоснованя
„телек“ и за се мали обробляти пан-
ску землю. Были кметями (невольни-
ками, крѣпаками) панбв.*

*Свободнъ были тогда: вельможъ,
паны землевладельцъ, урядники, вла-
дыки. Попы, „батьки“ робили панщину.
Ще свободнъ были „кенезы“ якбы сель-
скъ старосты, котръ панам кмештьв
на новъ поселеня приводили, нямешъ —
шляхтичъ, „своднъ кметъ,“ „саба-
дошъ“, „либертины“ и мъщане в городах.*

*Нямешъ мали великъ права. Их
естовали якбы лѣпших людей. Днесъ
честуеме лише людей способных, чесных
и працьовитых.*

29. Як быв народ под пан- щиною роздѣленый.

*Записав од Юры Кикирченя в Текегавѣ Марм ж.
Адалберт Кикирченъ, ученик V. кл.*

*У нас панщина несправедлива и без-
божна была. Народ на четыри класы
быв роздѣленый.*

Однѣ были дворяне, что ид царскому дворови принадлежали. Другѣ были великѣ паны под царскою властею. Они мали землю и мы Русины тым панам служили панщину.

А ще были меншѣ паны и простѣ Мадяры. Они звалися немешѣ и то значить, ож из под панщины свободнѣ.

У нас в Угочи барон Перенѣ быв пан. Познѣйше Перенѣ размножилися, маэток порвався на многѣ части, так что и Жидам прийшов на руки. Тогда люде были у жидовской неволи.

30. Вѣдки взялися нямешѣ?

Записав од Цециліѣ Ришко из Макарієва Бер. ж
Іван Лавришин, уч. V. кл.

Давными часами и межи Русинами находилися такѣ, котрѣ обдарованѣ нямештвом про заслугу державы або якого цѣсаря. Их потомки ище и тепер гордятся на свое нямештво. У Бережской жупѣ в селах Бѣлках и Імстичевѣ у фамиліѣ Горзов и Зейкан; у Мармарошской жупѣ у селах Бедевлѣ, Грушевѣ, Драговѣ и Золотаревѣ и днесъ є много

фамилій, котрѣ пожадають, як нямешѣ, титул „пан.“

Якѣ то были заслуги, про котрѣ они были обдарованѣ нямештвом, зазначу єдну приповѣстку.

Цѣсар постановив собѣ, что хоче познати усѣ народы у своїй державѣ. Для сеѣ цѣли перейшов цѣлу краину под проводами войска усякоѣ народности: Нѣмцѣв, Мадярбв, Русинбв и Румунбв.

Як прийшов до Хуста, одти рушився до Тячова и Сигота. Вон мѣста Хуста из повозки цѣсаря загиб из задньоѣ оси концевый гвоздок. То утямив єден руській вояк и прискочив. Чтобы колесо не упало, забив у ямку мѣсто гвозда свой палець и бѣг аж до Тячова. И звѣдається, кто там бѣжить по при повозку. На то одповѣв румунскій вояк: Драку, драку! (значить чорт).

Цѣсар дознався у Тячовѣ, як сей зояк задержав колесо пальцем и звѣдаєся од него, де вон быває и як называется. Вояк одповѣв: Ришко иѣ Драгова.

Де є то село? — звѣдає цѣсар. Вояк указує и каже: — Пѣд тою великою полониною“. — Цѣсар каже: —

Твоє имя од тепер „драк“ — Ришко и твоя тата велика полонина у Драговѣ.

На кѣлько цѣнѧть нямешѣ своє нямешство, видко из сего: В Воловомъ быв головный журат Адалберт Ришко. Раз прийде до уряду из Драгова оден Ришко и звѣдаєся од урядового слуги, ци дома пан Ришко? Слуга каже: — Видав пан журат? — Вѣн повторить назад: — Ци дома пан Ришко? — Вѣдав пан журат? Махне рукою и каже: — Журатомъ може хоть кто быти, айбо Ришкомъ нѣт!

XI.

Господарство.

Великимъ богацтвомъ Подкарпатскоѣ Руси были и суть густъ лѣсы по горахъ. Люде рубаютъ од давна дерево у хащъ и сплавляютъ долъ водою. горахъ занимався народ усе скотарствомъ. На полудни родиться вино. Много сел мали и мають краснъ сады. Ще помогав собѣ народ у давнинъ пчолярствомъ, ловами на звѣров и рыболовлемъ.

У земли є такожъ великъ богацтвомъ ропа, уголь, желеzна, руда, ба и золото

(З сего повстало казочне оповѣданія про текуче золото в Мармарощинѣ.) Найважнѣйшим з наших земных скарбов є соль. Она находится або в твердых покладах под землею, як у Солотвинъ, або вытѣкає на верх в соленых керницах.

Для народа є такъ керница добром и в Марамороши люде зложили оповѣданія про ропляный колодязь, який нѣбы то даровав Мараморошеви король Маттьй Корвин.

31. Як Мараморош дѣстав ропляный колодязь?

Записав од Юры Росохи з Драгова Марм. ж.
Стефан Росоха, ученик III. кл.

Давними часами в Марамороши, у селѣ Салдобоши, у єдного чоловѣка быв плеканый сын. Тот сын пїшов на сѣно из своим отцем на поле. Зачали складовати сѣно на вѣз.

Давними часами збирали царѣ витязїв, бо народам не робили войну та людску кров не проливали як тепер. Лиш таким способом робили: Выженуть

на поле два вытязъ; который переможе, та тот цар выграє войну.

Раз король Матій Корвин выслав двух послôв, чтобы знайшли моцного чоловѣка, якій быв бы на вытязя.

Слуги пошли до Марамороша, бо там казали им, що є сильный чоловѣк. Они ишли крбъзь села искати вытязя. Давно дорбг не было як нынѣ, ай люде ходили найбôльше лѣсами.

Тотъ послы пошли на одно поле коло Салдобоша. На томъ полю терхали два люде сѣно, отець и сын. А то быв Киниж из своїмъ сыном Павлом. Послы звѣдовали Кинижа, куды мож перейти до села Шандрова.

Кинижъвъ сын Павло быв на возѣ и отець ему дав пузину (пауз), бо хотѣли завязати сѣно. Павло взяв за конець пузину одною рукою и показав, куды мож перейти до Шандрова. Тота пузина была така, що теперѣшнимъ людям двомъ было нести.

Послы увидѣли, якій Павло сильный та зазвѣдали, як вон пишеся. Вон сказав свое имя, Киниж Павло. Послы записали собѣ и пошли дале. Ходили

довго, довго, а такій не находився другий як Павло.

Пôшли до короля Матія Корвина и сказали имя того Кинижка, котрого нашли у Салдовоши. Король дав его закликати до себе, абы видѣв, якій вон чоловѣк. Вон послухав и пошов до короля. Король увидѣв, якій вон моцный и спер его у себе.

И король дав знати турецкому ханови, що має витязя.

Король и хан изойшлися на одну воду из витязями. Корвин на одном боцѣ из Павлом, а хан на другом боцѣ. Тота вода была доста широка. На водѣ была одна чайка.

Чайку треба было так ногою ударити, абы сама пошла на другой бок воды.

Турецкій витязь ударив у чайку, айбо чайка не дойшла до другого берега.

Дале бив Павло. Як ударив у чайку ногою, та она пôшла на другой берег на сушу.

Матій Корвин дуже зрадовався, а хан засмутився.

Як выграв Матій войну, пôшли до королѣвскої палаты и там учинили ве-

лику гостину. По гостинѣ король звѣдовав Павла, що йому треба дати за тото, що выграв войну.

Киниж Павло не хотѣвнич, лиш тут колодязь, котрый находится у Шандровскѣм хутари. Вон його сяк просив: — Королю,нич менѣ не дай, нѣ золота нѣ срѣбла, лиш тут колодязь, из котрого тече солена вода. Тай так його дай, абы Мараморош мѣг брати ропу задар, а другѣ нѣт. —

Король написав на полотнѣ контракт такій, що Мараморош може ропы брати доста, а другѣ нѣт. И подписався на нѣм золотыми буквами.

То письмо полотняне ище и тепер находится у Салдобоши або у Вышковѣ. Коли не было бы того письма, то давно были бы од нас узяли соляный колодязь Мадяры, або велику платню брали бы были. Тепер його нѣкто не годен заперти анѣ платню не годен брати.

Тай бôльше нѣкто не смѣє брати из нього ропы, лиш жителѣ Марамороша. Колодязь стоять собѣ и ропу беруть люде на потребу до хижѣ и для худобы. Колодязь стоять и письмо стоять.

Колодязь находится у шандровскому хутари, близъко коло Драгова в Мармарошской жупѣ.

Кто хотѣв бы то видѣти, най иде до Шандрова.

32. Банскѣ горы.

Записав Михайло Белей, ученик II. кл. гор. школы
в Бычковѣ, Марм. ж.

Банскѣ горы стоять над рѣкою Косвою и Требушанами. Раз давно, может сто роков назад, пасли овчарѣ маргу. А спека така була, що текло золото. А овчарѣ брали та тым игралися.

Тотѣ овчарѣ служили в попа. Прийшла недѣля, пошли до попа. Увидѣв пôп то в них и каже: „Вѣдки вы маєте?“ Они кажуть, що то тече из одної скали. А пôп пошов з ними на то мѣсто и забрав, що було.

Од того часу назвали тѣ горы Банскими, бо там копали золото.

XII.

Панщина.

Уже говорилося о тѣм, что наибѣльше Русинов было до недавна кме-

тями — кръпаками. Панам робили панщину и платили всякъ порціъ. Паны могли з ними чинити, что хотъли. Дѣ основовалося нове село, там осъдали люде и были на 6 до 12 лѣт освободженъ од панщины. Потому мусъли уже робити.

Наш народ дуже тяжко згадує за тотъ нещаснъ часы.

33. За панщину и Марию Тересу.

Записав од Купара Михайла в Вышном Шарду
Бер. ж. Купар Кирило, ученик V. кл.

Страшно народ сумовав, нѣколи гаразду не мав. Люде самъ себе ненавидѣли. Нераз и вѣшалися, нераз итопилися, а то вшитко через тоту нещасну панщину.

Чоловѣк мусъв робити панам, а жона из дѣтьми мала наскубти єдно кіло пѣря и єдно кіло ряндя, так наскубленного, абы не можна найти жадноѣ нитки, лиш самое клоча. Тото пѣря тай ряндя мала наскубти тай надиркати жона и кожда дитина за єден тыжденъ. Ёго избирав на кони єден гайдук та кто не

мав, та того страшно бив. Так ишов кождого тыждня на кони, збираючи пѣря и ряндя.

Коли была за царию Марія Тереса, часто наймала у себе бали. На тых балах играли самъ паны и Марія Тереса. Котрый пан красно затанцьовав из Марію Тересою, та тому дала панщину, да з 5 або 7 сѣл.

Тоты паны могли з людьми чинити, що хотѣли. Пан мог и продати чоловѣка, як хотѣв, або убити, або заувѣсити або втопити, хоть что учинити из ним.

Як дашто хотѣли люде мати, та мусѣли служити панцины за 104 дни. А як дашто чоловѣк провинив, та страшно єго били: Привязали до ст旤ця двома ременями и як зачали бити, єден из єдного боку а другий из другого боку, и нераз як читаво побили, та и умер чоловѣк, або и зо страху умер.

Дале, як уже люде вшитко поробили, та силовали людей, абы лед орали тай абы ишли люде босъ копати замерзлу землю. Нераз не єден чоловѣк босый и дуже голоден, коплючи и умер.

Наконець, як панщина минулася, люде из великоѣ радости: однѣ пили, другѣ спѣвали, гуляли, однѣ молилися. То держало да з за єден тыждень.

Атсяк давно люде бѣдовали, бо та-
кій быв свѣт.

34. Исторія села Комлуша.

Записав од Ивана Балеї в Богеревици Бер. ж.
Михайло Балеї, уч. II. кл.

Дѣялося се уже в давнѣ роки, коли люде зачали робити панщину. Одноѣ недѣлѣ в селѣ Богеревици вийшли люде из церкви и дивляться, що щось курить. У одной ровени, (котру люде лозою называли зато, бо дуже была заросла вся-
кими ростинами), побачили люде у той лозѣ огонь и пошли туды.

Найшли там одного чоловѣка, кот-
рый назывався Комловшій. Почали люде з ним говорити. Вон почав людям казати, що много землѣ мають. Казав им, щобы подѣлити, щобы кождый знав, доки його.

Дали йому люде землѣ, щобы собѣ збудовав. Избудовав вон собѣ хату. За-
сѣв землѣ только, що исклікав усю

свою родину. И почали гнати, щобы люде им робили панщину.

За именем Комловшія называют село Комлушом.

35. За бандурѣв и як люде пана по хижах держали.

Записав од Йосифа Пожанчука в Синевърѣ Марм.
ж. Иван Горват, ученик III. кл.

Давно вже того было. Тогды прийшов у село оден пан. Його мусѣли за нумером держати люде у селѣ. Вѣн мав з собою бандурѣв. Они кождого чоловѣка змушовали, абы держав пана у себе за оден день.

Бандуры збирали порцію (податок). Од землѣ брали десятину урожаю. Од вола брали сороковець. Од коня два сороковцѣ. Од головы платив кождый женитый чоловѣк поголовщину.

Пѣп брав у тот час 1 терых сѣна, одно вѣко мелаю або два вѣка вѣвса и сани дров. Тото мусѣв дати кождый на гѣд.

А тот пан усе брав вѣд чоловѣка пять гусошѣв (давнѣ грошѣ), коли у нього быв. Пан дуже збитковав людей

и много брав податного. И бандурам треба было дати десятину и попови ко-блину. Люде дуже бѣднѣли.

Тот пан, коли увидѣв красну дѣвку, брав єѣ на служницю. Котра од него одходила, тата была покрытка.

Пан прийшов до одного чоловѣка, у котрого хижа была на краю лѣса. У него сидѣли опришки, котрѣ повтѣкали из села, абы не платити податного, або абы их не имили бандуры до войска..

Бандуры по нашему говорити не знали. Они говорили лиш из паном.

Тот чоловѣк не мав панови дати що ъсти и не мѣг дати красне лѣжко. Вѣн постелив панови на лавицю и казав, абы лягав. Пан сердитый уповѣв, що завтра дастъ его заперти у темницю.

Чоловѣк у ночи скликав опришкѣв.

На другой день нашли пана мертвого ниже села у плесѣ.

Бандуры прийшли рано за паном. Чоловѣк уповѣв, що пан пошов на прохѣд. Они нашли пана, а чоловѣка заперли в темницю у Сиготѣ. Як єго повели бандуры, то вже нѣколи не вернувся. И таких панов бѣльше не было.

Потому все збирали бандуры. Бандуры усь носили за шапками пъря. Зато назвали их пъряниками.

По бандурах наступили шандары угорскѣ. Они дуже збитковали людей и люде закликали з Польщѣ новых бандурб. Сесѣ бандуры вже по нашему говорили. Они все приходили в осени и брали порцію. У селѣ робив порядки бирб (староста).

Тотѣ бандуры тревали аж до Кошутовоѣ реберїѣ. Потом пошли у царскѣ землѣ, у Польшу назад. По них прийшли на ново шандары з пърьом. И поклали пѣд церков на таблу мадярську фану из шашом (гербом).

Про тот герб пѣп выкликал у церквѣ, що тепер буде пановати Угорщина. Кождый ишов на 12 годб у войско, который не мав себе чим одкупити. Хто хотѣв, мѣг послати и своего слугу. Слуга мусѣв мати 20 рокб и мав быти нанятый у газды найменше на 10 рокб.

Най тот час минеся, най нас обойде сѣмома дорогами. А вы, дѣточки, най вас Бог помилує щастем и абы вы и ваше поколѣння таких часбв не зазнали.

36. Пан Бертуш Севлюшскій.

Записав од Ивана Деяка в Горбцах Марм. ж. Иван Свереняк, уч. VI. кл.

Давно были люде у тяжком ярмѣ. Панщина велика была. Аж кто не пошов на вчас, дуже побивали його и кѣлько мав днѣв одробленых, всѣ єму истерли. И потому Бог нас освободив из ярма.

Прийшов чужий чоловѣк до єдного газды, проситися на ноч. Тот принялъ его на ноч и дав єму вечерю.

Было час по пѣвночи, уже кликали на панщину. Тот чоловѣк, что там ночевав, каже газдѣ: — Не пилуйтесь, иду я намѣсть вас!

Газда не хотѣв його пущати: — Де бы вы ишли намѣсть мене! Я не хочу, абы вас мучили! —

Зато тот чоловѣк силою пошов на панщину з волами орати.

Коли было полудне, поникав у часобвник. У нього быв часобвник так, что нѣкто не знаяв. Як было дванайцять часобв, вон покликав на всю панщину: „Пущайте геть, бо вже у полудне!“

Боже, як избѣглися гайдуки и получали кричати: „Котрый тово розказав

пущати?“ Люде казали: „Еге, сесь сирохман найперше пустив.“

Пôшли ид баронови, а той присудив йому дати 12 палиць, а потому в ôн робив до вечера.

Не казав нич, кто в ôн є. И вечер дуже красно подяковав и пригнав худобу до газды. Выняв 10 сръбных и загнав газдыню на пяц. Она купила йому вечерю. И так, як ночовав нôч, написав єдно велике письмо та прибив баронови на желѣзном стовпѣ, котрый ище и тепер є в Севлюши. Тот барон звався Бертуш Севлюшкій.

Газды не знали, кто у них ночовав у хижи. Ото быв сам цар. В ôн пошов на другой день у Мармарощину. На хустском мостѣ, як ишов, перестали його и просили од нього ваму (рогачку). А в ôн дав ножик за 3 грейцари.

А як перейшов, та написав другое письмо, что от пъшого не свободно рогачку брати. И в той цидулцѣ было написано, что цар ишов. И так слободили пъшу ваму.

У тôm письмѣ, что было прибито баронови на стовпѣ, то як прочитав барон, и кровавѣ слезы падали єму из очей,

Цар просив барона на гостину, абы под двайцять четырма часами поставилсѧ на гостину. Бо як не йде, та гусарѣ пойдуть за ним из коньми, та привяжутъ ѹого на хвости коням, коли не хоче ити чесно.

И вон тогды выбрався у дорогу, а возникови казав упрячи найпараднѣ конѣ. И так выбрався та одклонився од своеѣ панії, бо знов, что одти не верне живый.

Так пошов вон до царя. Уклонився, упав на колѣна. Так зачав плачуши просити царя, абы ѹому одпустив, бо вон не знов, кто ото быв у нього на гостинѣ. А цар ѹому одповѣв: „Я тебѣ одпускаю, лише иди у тоту свѣтлицю та там поцѣлуй тоту княгиню та най тебѣ она одпускає!“

Барон пошов и чим переступив порог, став на одну дошку; хотѣв поцѣлувати оту панію и упав на ножѣ и косы та так скоро порубало ѹого, что не встиг закликати „Йой Боже!“

Потому цар выйшов вон та сказав возникови, абы ишов до дому без барона. Видите, так люде освободилися из панскаго ярма.

37. Як свободний чолов'к боронився од панщини.

Записав од Пожанчука Андрія в Синев'рѣ Нижнім Марм. ж. Горват Іван, ученик III кл.

У одній хижі жив чолов'к з жінкою. Та хіжа стояла серед густих лісів. Чолов'к називався Никола, а жона Марія.

Они газдовали за 14 годів и не робили панщини. Пан не знав, що в лісі жиє чолов'к, що панщини не робить и податку не платить.

У них був син. Називався Іван. Вони народився у тот час, коли Никола и Марія зайдли до того лісу. Они тоді не мали що їсти. Іванови давали їсти яйця, малі потята, заячиків глядали. Саме з дня на день працювали и їли что коли вдалося. Коли рибу имали в рибці; даколи вдалося и дикого веприка имити. Єго имали так, що копали яму. Довкола обгородили малій городець. Через яму лишили не загорожено. Яму закрывали лупом и прикрывали поверх лупа дерном.

Через чотири роки они вже мали корову, телятко, коня и кобилу, дві

козы и пару овець. Вже собѣ поставили и хатинку и хлѣвець; красну загороду выкорчовали з пôд лѣса.

Они вже садили рѣпу, съяли жито, овес. Жилося добре. Мяса им також не браковало: Никола було все пойде на ловы, убє заяця, серну, даколи й оленя. Марія дома сидить, пряде и бавиться з малым, пятьрочным Иванком.

Иванко рôс, що раз бôльшав и дужав. Никола було прийде з ловôв и зараз сына бере на руки, гопає, дає в руки пушку. Иванко пôдростав на утѣху матери и отцю.

Коли доста пôдрôс, то вже ходив з няньком на ловы. Мôг вцѣлити в значок, зазначений на деревѣ. Коли Иван мав 17 рокôв, став добрым стрѣльцем.

В той час помер пан тоѣ околицѣ Челленскїй и по ньому прийшов його сын Олодар (Володимир). Люде довѣдалися од слуг, що Олодар учився в Будапештѣ. Вон дуже казив руську мову и мѣшав мадярскими словами.

Новому пану люде приносили дарунки. Такій быв звичай, що кождый подданий мусѣв пану принести дарунок. Пан собѣ записовав и хто дав великий дарунок,

тому давав довший термин на плаченья податку.

Никола сего не зная, что лиш подданъ мають дати дарунок и пошов и вон як подданник. Взяв краснъ роги оленя, футро з дикоъ мыцы и гбрського орла, выпханого в серединъ мохом.

Пан сей дарунок принялъ радо и похвалив Николу, що сей найлѣпший дарунок для него принѣс. Коли пан ззвѣдав Николы, як вон звеся, то Никола сказав, що вон звеся Полѣсник Никола. Пан звѣдав, яке число має хиж. Вон сказав, що на его хатѣ жадного числа не є. Бо вон не є панскій чоловѣк.

Пан дуже здивувався, що вон не є подданый. И вповѣв, що од нынѣ має платити и податок и за ловы и подушне, заголовне, волове, улийове и три дни в тижни робити пану. Никола оправдовався, що вон живе далеко в хащи и не може ити робити. Пан сказав:
Наймѣть роботника!

Никола вернув до дому дуже сумний. Сѣв коло стола и нагадав собѣ, як вон у молодости сильный, здоровый, ишов на панщину. А тепер за 14 роков відпочав и знов мусить робити. А вон

гадав, що с'єв в затишний куток, де
єго панщина не досягне.

Марія подала вечерю и аж тепер заприм'тила, що Никола мов сам не свій. Иван зараз запытав батька при вечери, ци щасливо єму поводилося.

Никола махнув рукою и сказав: — „Впала на нас нова недоля. Знова пан
каже йти на панщину. А я вже доста на-
б'довався.“ Се сказав и зачав смачно
їсти. Марія зазв'єдала, як того сталося.
Никола нич не одпов'єв.

На другий день пішов Никола з сы-
ном у хащу. Се була осіння пора и на
польованю мож було лиш бити готури
и орябки.

Тихо пішла межи лісами осінь и
зима. Зачало сонце сильнійше гріти
и сніг почав топитися. Наступила красна
верховинська весна, пахуча и цвітуча.

Никола з сином робили в загороді.
Як скончили роботу, зачали виладжо-
ватися доле рікою до Білого города.
Туди треба було ити водою за три тижні.

Зладили бокор, зробили на нім ко-
либу з оленячої кіжі для себе и башт
на два коні. Де м'ялка вода, треба було
тягнути бокор. А назад з Города Хуста

треба було братися на конѣ и йти верхи, бо горѣ Тереблею плысти було дуже тяжко.

Никола склав на бокор кедровѣ дошки и рано в єден час рушили. Там мали накупити збруї, набою и даякій подарунок Марії. Они рушили так рано, абы панскій будинок до дня пройти, абы нѣхто не бачив. Попри пана проплыли щасливо.

Марія осталася сама дома. Она додглядала худобы и робила брындзю. Держала в порядку городець з рѣпою, капустою, бобом. Надѣялася, що Никола вывезе муки на мелай и бѣлоѣ муки, з котрої и паска буде.

Марія поралася коло хаты, шила ряндя и спѣвала. В таком наладѣ застали єї панскї гайдуки. Они видѣли, що она сама дома. Хата була заперта. Она сидѣла за хатою проти сонця.

Гайдуки підбійшли до неї и сказали, щобы заплатили зараз податок и завтра абы всѣ троє прийшли на роботу до пана.

Марія сказала, що они жадноѣ панщини робити не мають. Они вже пятнайцятый рок на сїм мѣстѣ и не платили порції.

Гайдуки не дали собѣ многого говорити. Зачали брати платя и вереты. Марія им сказала, що Никола з сыном пошли долѣ рѣкою з кедровыми дошками и з другими рѣчами до Бѣлого города.

Гайдуки разлютилися, що Никола пошов без дозволу пана. Зачали займати маргу и нищити городець. Марія их чесно просила, а они мовбы й не чули; оберталися до неѣ задом.

Она сего не стерпѣла, пошла до коморы, взяла пушку и казала им забратися. Они ѿй сказали, що она и в пнія не стрѣлить, не в чоловѣка. И робили дальше шкоду.

Іх було пять. Она зачала стрѣляти. Они повытягали саблѣ, щобы эѣ налякати. Як она увидѣла, что они идуть з саблями, зачала в них стрѣляти. Забила двох. Другѣ три взяли тых мертвых, поклали на конѣ и погнали гальопом у село д пану.

Пан постановив Николу вбити а сына взяти на гайдука. Але радився, що лѣпше буде зачекати, як Никола вывезе и буде що брати, як тепер мав бы саму Марію карати.

Послѣ сеѣ пригоды в домѣ Марії знов була тишина. Завелося далѣ спокойне жите.

Тым часом Никола з сыном прибули до Бѣлого города. Продали дошки, роги оленячѣ и кожѣ звѣрят. На половину порома набрали покупна. Выплыли горѣ Тисою аж до Города Хуста. Там продали бокор на дрова. З Хуста выйшли на конях и товар везли з собою.

Коли прийшли дому, до Вышнього Синевѣра, Марія им розповѣла, як она походила з панскими гайдуками и чого они приходили.

Никола дуже розлютився на пана. Пошов до панского двора и вповѣв слугам, що має говорити з паном у четыри очи. Пан не хотѣв ид собѣ Николу пустити. Никола дуже просився, що має щось дуже важное пану уповѣсти, такое дѣло, що перед слугами уповѣсти не мож.

Тогда пан дозволив єму прийти до себе в особну комнату. Никола зазвѣдав пана, як смѣє од него брати податок, коли вон не є подданник и не живе на панской землѣ. И як пан смѣв посылати гайдуков, абы ишли забирати

у простого чоловѣка за порцію одѣж
и худобу.

Пан за такѣ слова дуже розсердив-
ся. Казав, най каже, що має казати а
инак дастъ з него кожу здерти . . .

* * *

Никола вийшов з хижѣ. Слугам упо-
вѣв, що пан щось думає. Слуги пустили
Николу. Вон тепер не думав про себе,
лиш про свою жінку и сына.

Слуги довго чекали, коли ид ним
выйде пан. Але бѣда, пана до вечера
не было. Слуги сказали паніѣ. Она
пошла и побачила, що є є муж проби-
тый наскрѣзь довгим, шуховим ножем.

Она за ним не плакала, лиш казала:
— Вон дуже людей збитковав и их не
боявся. И вол, як єго газда бє, товон и
газду десь рогом так стусне, що всьо
вôддасть; за всю кривду заплатить. —

Она оддалася за польского пана
Чвєрицкого. Тот быв добрый ловець
на опришків и надѣявся, що за них
достане файнѣ грошѣ. Але быв дуже
лютый и обережный. Нѣколи з самим
чоловѣком не говорив. Коли лалѣт-щ
лом, то довкола нього ишодно я ораїя
гундов. Як видѣв якій есо иноочш и-

идуть, то знімав ід горб руки и держав, доки пан не пошов далъ. Даколи пан нароком ишов дуже помалу, абы чоловѣка зболѣли руки. А опустив бы их в долину, то там бы его зараз выбили канчуками.

Одного хмарного весняного дня выбрався Чвѣрицкій на ловы. Но не йшов ловити звѣрѣв, лиш ишов ловити людей. Тых, що з его села повтѣкали и задержковалися у Николы.

Опришки були пôшли на ловы, а Николын сын Иван пôшов также з ними. Никола остав дома.

Пан прийшов зо 200 вояками и зачав обступати хату Николы. Никола спав и не сподѣвався сего. Марія єго збудила. Вон вхопив пушку и зачав стрѣляти. Але другбъ прибѣгли з зад хижѣ и стали прикрадатися зза углоб.

Никола вбив 15 драгунов. Але єго обскочили и звязали. Ту стрѣляниу почули опришки и скоро там явилися. Але вже нич не помогло, бо Никола и Марія були повязанѣ.

Опришки розбѣглися на двѣ части и заступили дорогу воякам у провалѣ

в великѣм облазѣ. Там з одного боку була стрѣмка стѣна, а з другого быстрѣ воды Тереблѣ. Друга частина опришкѣв зачала стрѣляти з заду.

Сердитѣ вояки взяли обоѣх бранцѣв и повѣсили на дерево и там висючих их розстрѣляли. А тѣла их вергли в быстрѣ воды Тереблѣ, де они до нынѣ почивають.

Доки вояки бавилися их муками, опришки дуже тѣсно обстали пана, так що мусѣв приймити умовы, якѣ они хотѣли. Всѣ розбайники були вдоволенѣ, лиш Иван хмурив дуже бровы и був сердитый.

Опришки пустили пана з пятьма жовнѣрами до дому. Других всѣх, що осталися, утопили у габах (хвилях) шумноѣ горскоѣ рѣки Тереблѣ.

Од посьому пан закликав собѣ пять тысяч жовнѣрбв и всѣх мусѣли люде годовати своїм коштом. Люде проклинали пана за свою недолю. Коли вояки зловили якого опришка, то його дуже страшно карали.

Одного Святого Вечера опришки пôдйшли без перешкоды и спалили замок из паном и з усѣми, що там були,

На згарищу чути було кождоѣ ночи,
як кричали душѣ убитых.

Як не стало пана, то опришки ста-
ли овчарями и там доѣли вовцѣ. Але
на то мѣсто прийшли овчарѣ богатого
графа з Польщѣ а опришки мусѣли
перейти на друге мѣсто.

В саму Ивандльову нôч заломилося
то мѣсто, де стояв замок, разом из
овчарями и овцями.

На тÔм мѣстѣ стоять нынѣ озеро
(морське око), Озѣрна на Нижн ôм Си-
неврѣ.

Лиш там вода не залляла, де стояв
хрест. Люде залишили то мѣсто, Богом
прокляте. Там нынѣ стоять довкола
лѣсы. На згадку про хрест, стоять се-
ред озера малый островець.

Люде оповѣдають, що з того озера
у два тыжнѣ по затопленю выплыла
бота (палиця) тай гелета.

Ище кажуть люде, що вночи на
Ивандель у пôвночи в озерѣ дуже кри-
чить, гурчить, так якбы свѣт засувався,
и споминає имена всѣх опришкôв, котрѣ
палили замок.

Люде дуже бояться слухати того

крику. Бо кажуть, що хто той крик чує, оглухне й онъмъє и до году умре.

А хто бы на Водоющъ в рѣвно 12. годинъ напився воды з того озера, той разумѣв бы, що говорять всѣ звѣрята. А якбы скупався там, то разумѣв бы, що говорять усѣ птицѣ. Якбы в ту воду верг кусок хлѣба и як буде под водою на локоть, тогда вхопити и зѣсти — то мож бы зрозумѣти всѣ ростины.

До озера на бабин вечер трудно дойти, бо его сокотять босорканъ и черты з 77 жуп. Но се все не є певне, бо туды не мож дойти.

XIII.

Повстаня.

Русины з давных часобъ робили повстаня , абы освободитися з мадярскою неволю. Таке повстаня подняв быв руський наджупан Петро Петрович в 1315. роцъ. Пять роков войовал Петрович против мадярського короля Карла, айбо наконецъ быв побореный и убитый.

Повстань было больше. Под конецъ 17. вѣка по войнѣ з Турками нѣмецке войско обсадило руський край и обдирало

народ. Тогда Русины подняли повстаня под проводом наджупана Раковція в 1703. роць. Боролися 8 років. Цьарське войско перемогло.

Мадярські паны погодилися з Нѣмцями. Всъ военни шкоды мусъли заплатити земледѣльцѣ. Паны одержали всъ земль, освобожденія од порцій и ще большъ права над хлѣборобами.

У час сеѧ войны много Мадяров переселилося из рѣвнин у горы, между Русинов. За сесе и за нещасне законченія войны народ не дуже вдячно згадує за повстаня Раковція.

38. Про Раковція.

Записав од Семена Поляка в Нижном Шарду Бер. ж. Юрій Станинець, уч. VII. кл.

Наш пан Раковцій жив в Дебрецинѣ. Єдного разу прийшов до нього єден Мадяр из Азії и просився у нього на службу. Як тот Мадяр служив у Раковція за єден рѣк, та тогды попросив пана, аби йому продав сто коблів землї.

Раковцій продав. Тогда тот Мадяр пошов до Азії и прив'в из собою сто Мадярѣв, на кождый кобел землї єдного,

Потому служив назад єден рѣк и назад купив сто кобловок землѣ, пошов и привѣв сто Мадярѣ.

Потому служив назад єден рѣк и пошов у Азію и привѣв из собою бѣлого коня из красным черленым кантаром и из срѣберными гомбицями на чолѣ (на тѣм ремѣни, котрый є на чолѣ).

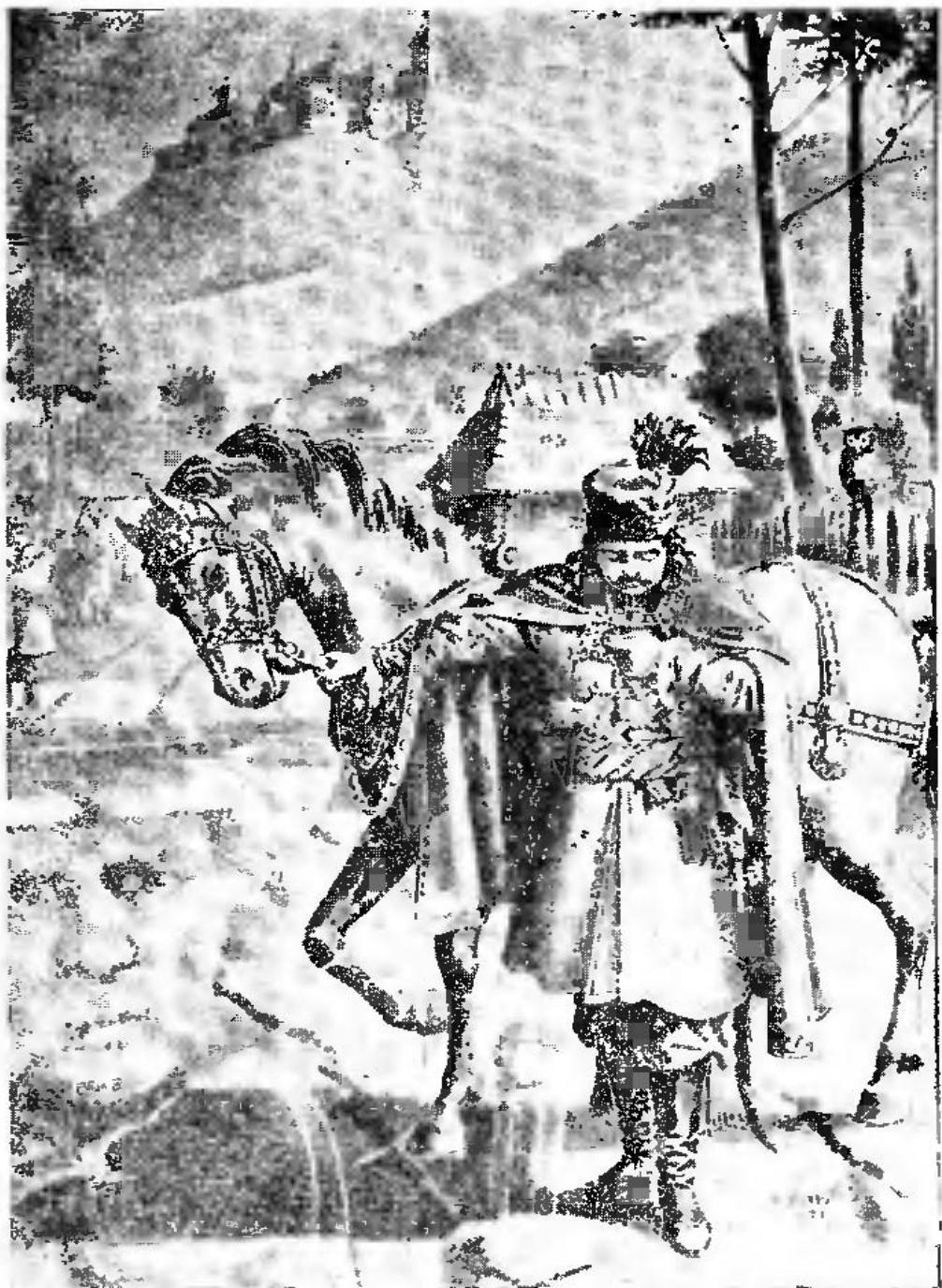
Коли ишов попод панскій замок, пан выйшов из палаты и увидѣв того коня. Пан казав Мадярови, абы йому продав коня.

Тот Мадяр казав, ож тогды продасть, коли пан учинить из ним такій контракт и подпишеся, що свободно йому жити из своїми людьми на його земли.

Раковцій пристав на то. Тогды той Мадяр пошов опять у Азію и привѣв много Мадярѣ. Отѣ Мадяры забрали коля, позабирали од людей косы, мотики, балты, бо самѣ не мали, и выгнали всѣх Русинов горѣ в Мараморош.

Самого пана Раковція выгнали онъ под хустскій замок. Тогды Раковцій под замком заспѣвав:

„Так черленый кантар, бѣлый конь,
Продав я краину, Боже мой!“

В. Гетрук: Ой черлений қанпар, бълій конь,
продав я краину Боже мой.

XIV.

Опришки.

Опришки або розбойники были рѣжнъ. Однъ зато ставалися опришками, что хотъли рабовати, другъ позад ишою причины:

Котръ люде не могли выдержати паницины, утъкали у лъсы, в горы. Там ставалися розбойниками.

Найславнѣйшим проводырем опришков быв Добош. За нього до днесъ знає розповѣсти кождый человѣк и спѣванки за нього до тепер спѣваютъ. А зато його памятаютъ, що вѣн нераз боронив народ перед панами и що худобным помагав.

39. Розбойники.

Записала од Богдана Петра из Бобовищ Бер. ж.
Елизавета Кребес, ученица II. кл.

За розбойников дуже много можна говорити, бо их и тепер дуже много.

Найславнѣйшѣ розбойники в Подкарпатю были Сакал и Бодій. Межи ними было дасколько жон и мужѣв,

котрѣ ночами крали худобу, як на при-
мѣр свинѣ, овцѣ, куры, коровы и волы.

Дуже интересно нам знати, что
давнѣ розбойники крали лиш для своїх
потреб. Грошей не рушали. Худобы не
продавали. Что взяли, вшитко зѣли и
выпили. Особенно любили красти вино
и паленку.

Бог их покарав, бо всѣ пропали не
натуральным путем. Єден упав из че-
решнѣ и пробився на кол. Другий на
Юрія пошов на лед, упав и розчахнувся.
Третій упав из воза и його забила колода.

40. Овчар — опришок.

Записав од Юрии Росохи з Драгова Марі. ж.

Стефан Росоха, ученик III. кл.

Давними часами люде в Драговѣ
тяжко жили. Драгово лежить под Кар-
патами, из усѣх сторон мож до нього
приходити.

Раз дала была на село якась верх-
ность колисати одного пана, Нѣмця.
Уже его довгѣ часы люде колисали за
рядом од хижѣ до хижѣ. Народови
надоѣло было колисати Нѣмця.

Оден драговскій человѣк, на имя Со-

кирець, наняв собѣ чужого овчаря овцѣ зимовати, за двайцять сороковцѣв банковых. Сокирець пошов раз овчаря одознати, як йому ведеся. Овчар, на имя Илько, звѣдовав свою газду, як жиуть люде у Драговѣ.

Сокирка тогды сказав: Тяжко жиуть люде у Драговѣ. Тепер выдала якась верхность на село одного Нѣмца, котрого люде мусять колысати од хижѣ до хижѣ.

Илько каже: — Газдо, як прииде черга на тебе, та выйди сюды до колибы, ид овцям, та я пойду мѣсто тебе його колысати. — Наговорився доста Сокирець з Ильком а дале газда пошов дому, а Илько оставил коло овець.

Одного разу, так десь по полудню, убѣгає газда на салаш: — Но, неборе, вечер его треба менѣ ити колысати. Иди геть скорѣ, абысь не утратив, бо як утратиш, та завтра мене забютъ у темницю. —

Илько сказав: — Не бойсянич! — Ухопив балту (топбр) у руки та пошов, лиш закурилося за ним. Газда як увидѣв топбр у овчаря, та лиш очи выпулив.

Приѣгає овчар Илько из Яворя* у село. У селѣ Илько дозвѣдався, де жив Сокирець. Сам не знат, бо быв из свѣта. Прийшов до Сокиркової хижѣ и сказав: — Ведѣть мене, де того пана колышуть!

Одти його повели до пана, Нѣмця, де його колысали. Илько перебрав службу и зачав колысати. Зачав колысати по своему, як хотѣв. Раз его колыше помало, а дале дуже. Зачне його колысати помало, тогды тот пан из колыски кричить: — Май дуже! — Коли його дуже колыше, а вѣн каже: — Май помало! —

И так они оба вадилися на тѣм, аж прийшла и побінѣч.

Илько зачав колысати помало, а пан из колыски усе моркоче: „Ну гут! Не добре!“ — Коли Илько махне дуже, а пан из колыски: — „Фафлухтер мизерабл!“ — А тот махне ще май дуже, по овчарски, а пан бух, упав из колыски.

Як Нѣмець быв на земли, а Илько як узяв балту та як зачав спилати Нѣмця! Доти его спилав, доки из него не вытряс душу.

* Так звалося то поле, де зимовали овцѣ.

Тогда лишив его там, а сам утѣк
у Яворя, ид овцям.

Прийшов на салаш, сѣв, и збудив
газду. Газда устав заспаний та не спо-
знав своего слугу. Як из ним заговорив
Илько, тогда газда порозумѣв, що то
Илько.

Сокирець дуже напудився, як учув,
что сталося. Овчар увидѣв, что газда
боїться и сказав: — „Не бойсянич, иди
у село, та будеш чути, что говорять
люде. Аж бы тобѣ бѣда яка была, а ты
исклади на мене. Скажи, что наняв Илька
овчаря та вон колисав пана. Та вынеси
менѣ сюды паленки тай муки.“

Так газда и зробив, як йому Илько
приказав. Пошов у село, там учув, что
говорять у сель за того убитого пана.

Другого дня зайшов Сокирець на-
зад у Яворя ид овчарови. Сокирець пе-
реказав усьо Илькови, что за нього го-
ворять: — Из одної части люде раду-
ються и твердо тобѣ дякують. А з дру-
гої части лають тобѣ и кажуть, что бы
тебе искати та убити. —

Вончар слухав, что газда говорив
танич не казав. Сокирець пошов у село.

Як газда пошов, Илько заняв на сперед себе овцѣ и утѣк из того поля у хащу.

У другий раз несе газда овчаръови Ѣсти. Приходить на то мѣсто, а там нѣ овець, нѣ овчаря, нич-нич. Лиш порожна колиба та кошара.

Сокирець дуже зажурився. Прийшов у село та зачав скаржитися, то ид одному, то ид другому. Каже: — „Наняв я быв овчаря, а овчар тепер утѣк из овцями зовсѣм.“

Уже й весна приходила, люде выйшли на поле орати. На полудне избѣглися люде на одну межу дачто поговорити. Там быв и Сокирець. Оден из тых людей увидѣв, что на Яворю закурився дым. Ктось там наклав огня.

Як то Сокирець увидѣв, та бѣгай скоро дому. Розказав жонѣ, абы скоро убила яйця, взяв горѣлку, хлѣб и яєшицию тай побѣг у Яворя.

Приходить там, а овчар сидить собѣ та пищалає. Сокирець поклонився єму и подав горѣлку, яєшицию и хлѣб.

Илько напився горѣлки и зачав Ѣсти. Як наївся, та сказав: — „Но, газдо, иди и полѣчи овцѣ!“ Газда пошов, ди-

виться на овцѣ, а стрижки и ягнята такѣ краснѣ, що и у селѣ таких не є.

Прийшов вѣн назад ид Илькови. Илько зазвѣдав, ци є усь стрижки? — Усѣ, одповѣв Сокирець и вылѣчив овчареви двайцѧть сороковцѣв. Илько их принялъ.

Тепер газда попросив Илька, абы єго там повѣв, де зимовав овцѣ и де сам зимовався. — А ци дуже любив бысь знати? — Га, тадъ любыв бых. — Но, пой за мною, а стрижки най сидять туй!

Илько повѣв єго далеко у хащу. Прийшли на одну подину (полянку), а там геть хаща изрубата. Овчар єму каже: — Туй собѣ чисти поле! —

Прийшли назад до кошары. Илько лишив газду у колибѣ, а сам пошов у хащу. Через якѣсь мінuty вернувся и принѣс з собою бордюк* и рогатину. Бордюк поклав у колибу, а рогатину забив у землю. И потолковав газдови, защо рогатину забив у землю: — Ди-вися, газдо, ци перескочу, ци нѣт. Аж перескочу, та добре ты мене зимовав, аж нѣт, та не добре! — Рогатина была высока на два метры. Илько розогнався

* бесаги з кожѣ, що в них опришки носили грошѣ.

та як скочив, та ще на чотири персті скочив поверх рогатини.

Ілько сказав, що добре єго зимовав Сокирець. Газда лиш очі выпулив, коли чув, що вòвчар єму казав, що добре єго зимовав, коли газда не дав йому і раз муки на токан (кулешу).

Прийшли до колиби. Ілько обернув двайцять сорокòвців Сокирцеви. Дале взяв до рук бордюк и каже: — Держ ковпак! — Газда узяв ковпак и держить. Ілько насыпав єму из бордюка два ковпаки гусошу (давні гроші).

— Сесъ гроші за того ты достав що мене добре зимовав. А тепер бери собѣ якого чоловѣка ид овцям. Я иду гет, бо вже туй Благовѣщеня! —

Коло Благовѣщеня розбйники сходилися, а на зиму розходилися. Ілько узяв бордюк, рогатину и сокиру и пошов.

Там, де Ілько из овцями зимувався, є тепер красне поле и кличуть єго Ільковою полянкою, бо Ілько тото поле вычистив.

Сокирець став два раз такій багатий як быв.

Тото у драговском хутари сталося, айбо тото давно было.

41. Житя опришка Маханця.

Записав од Ивана Маханця в Бедевли Марм. ж.
Иван Чонка уч. II. кл.

Быв собѣ в селѣ Бедевли оден чоловѣк, котрый назывався Василь Маханець. Вон родився в роцѣ 1831. и приказовав свое житя:

Быв газдовскій сын, оден од отця. Отець умер, а вон оставилъ изъ своею матерью. У тѣмъ часѣ быв дуже великий податок. Треба было ити заробити гривней, абы было чимъ заплатити податок.

Такъ и вон пошовъ на Рунасийкъ возити сѣль. Тамъ натрафивъ на нещастя. У недѣлю пошовъ попасовати волы у лѣсъ. Тамъ заспавъ, а його товаришъ погнавъ волы изъ возомъ.

Якъ вон пробудився и рушився ити, заблудивъ у лѣсѣ. Тогда вон быв ще молодый. Мавъ лише 15 лѣтъ. Блудячи по лѣсѣ, натрафивъ на одно товариство людей. То бывали опришки. Взяли його межи себе и повели идти большому товариству. Тамъ бывло до 50 членовъ.

Такъ вон з волѣ и неволѣ за три роки ходивъ з ними. А у нихъ животъ быв по полонинахъ. Айбо они мали товари-

шѣв и на селах. Де хотѣли зайти у село, то посылали двох послѣв у село до своего знакомого, ци не є за них знаня, що они десь близъко. Аж не было за них знаня, то они смѣло робили свою роботу. Так тово товариство перебувало на однѣм мѣстѣ и за один тыждень.

Межи ними были вояки, ремесельники, ковачѣ, слусарѣ, столярѣ, скрипкарѣ, боднарѣ, мурники, лѣкарѣ и аптекарѣ.

Они зимовалися в одной полонинѣ, що зовеся Чорна Гора. Там они мали пивницю, у котру зайшли в осени перед снѣгом, а выходили на веснѣ, як снѣг испав.

Тота пивница была така, що не видко было нѣ куды дым из неї выходить, анѣ куды стоять дверѣ. Там мали на цѣлу зиму, що им треба было: мясо, аптику, хлѣб, воду, дрова, словом усе. И так они перебували.

Одного лѣта пошли они на Велику Баню. Там они мали товаришѣв, котрѣ им казали, де есть много золота. Они тово золото вѣдти забрали и ишли геть.

Тогда жандары скоро извидѣли, що они розбили магазин и забрали золото.

Опришки не далеко пошли. Они мали дати из того золота тым людям, котрѣ им сказали за золото. Змова была та-ка, що лишать им их часть у однѣм дуплавом яворѣ.

Доки они там мало покрутилися, народ и жандары рушилися за ними. Уже знали, у котру сторону ити, що их догонять коло того явора.

Там имили з них вѣсъм и повели их знов на Велику Баню, на суд. Судили их всѣх всѣмох на смерть.

У тѣм часѣ такій закон быв, що дѣвка хоть котрого графа може чоловѣка выбрати из под смерти.

Склали их всѣх вѣсъмох у ряд и прийшла графська дѣвка, котра мала около 30 лѣт. Ходила, дивлячися на них и на котрого кинула хустинку, тот єѣ быв. Три дѣвки выбрали трох з них; а других пятьох стратили.

Тотъ три пак поженилися з тими дѣвками. Маханець быв пару тыжнѣв у того графа. Там йому не любилося. Хоть богацтва было до волѣ, не миле йому было, бо ишов бы быв за товаришами. И вѣн лишив дѣвку, втѣк знов ид своїм товаришам.

Потом знов пошли до Галичины и там довго рабовали. Айбо люде припаровалися у одном селѣ, Зеленой, у одного богатого Жида, и вбили з них знов восьм.

Якъ они увидѣли, що их вменшається, та кождый з них почав думати, що треба ити геть, у свое село. Изосталося з них лише 24. Та вже не могли нѣкуды ходити, бо де прийшли в село, то одного або двох мусѣли вбити. Бо уже держава почала за ними густо слѣдити и на них нападати.

Як увидѣв Василь Маханець, що их видно вменшається, то прийшло и йому у голов, що треба вертатися дому. Бо десь може бути нещастя, що и його убють.

Одного разу погнали його на воду, а другого на дрова. И говорить вон до товариша: „Любый товаришу! Треба нам утѣкати; бо десь пострадаємо!“

Товариш пристав на то. И зобралися они оба и пустилися долу одним звором. Изойшли аж до Бырсанова и ишли попри оден богатый двор. Коло брамы сидѣв сивый дѣд, котрому было около 100 роков.

И крикнув на них той дѣдо: „Ходѣть сюды, братя!“ Они даже напудилися, що вѣн хоче их придати. А вѣн пытается од них: „Вы голоднѣ, братя?“ Они сказали: „Та голоднѣ доста!“

Завѣв их дѣдо до хаты и дав им ъсти. И єще на дорогу дав им по 2 кіло брындѣ и по одному хлѣбови.

„Идѣть здоровѣ братя дому! Покиньте тоту роботу! Бо и я быв колись такій, то я знаю тоту роботу. Знаю, братя, що вас уменшилося!“

А они говорять до дѣда из страхом: „Та вменшилося, дѣдику, вменшило!“ — „О, та я добре знаю того, бо все так бувало, що много усюды пропадало; де пять, де вѣсъм, де десять.“

И так они вернулися щасливо дому.

42. Загибѣль розбйників над Прислопом.

Записав од Юліѣ Малинич из Синиы, Земпл. ж. Дезидерій Малинич, уч. IV. класы.

Старѣ люде приповѣдали: Є одна скала коло цѣсарскої полонины над селом Прислопом. Така велика скала, що цѣлком над селом висить, так високо,

що як чоловѣк з неї долу позирає, та такѣ малъ хижѣ видяться як добрый вѣз сѣна.

Оден дуже старый жебрак перетримовався в селѣ Смерековѣ, у єдного газды. Але быв дуже старый, ледвы жив.

З тым газдою разговорився єден час. Газда його звѣдав, ци памятає своїх родичов або свое бываня. А вони казав, що памятає родичов, але бываня свого нѣколи не мав. Только жив по свѣтѣ у єдной живанской (разбойничай) бандѣ. Было их там 12 особ.

И звѣдав од газды, ци знає туго скалу, що над Прислопом стоить. Газда каже, що знає и быв на нѣй. И зачав оповѣдати газдови за свой живот.

Коло тої скалы били дуже великѣ, глупѣ лѣсы. Опришков было дванацять. Ходили по околици, рабуючи и крадучи.

Коло тої скалы быв товстый явор. Они до скалы горѣ явром ходили. Зробили дванацять хиж у скалѣ, кождый про себе. А на єднѣ дверѣ ходили и дверї з каменя замкли. Ключ подложили под оден камѣнь.

Над тым ключом присягли, що оден без другого ключа не рушить, доки всѣ

не суть ведно. Пак розойшлися по селах и городах рабуючи.

Кто що принѣс, то зложили в едно, а старший, що межи ними быв голова, межи кождым роздѣлив.

Каждый собѣ свое поклав у свою хижу. И пак далѣ ишли. Тримало то колька роков.

Раз пошли до Углѣ, села земплинскоѣ жупы на рабованя до одного богатого Жида. По околици дуже страх быв, кто мав грошъ. Жид быв богатый и дав коло себе сильну варту таємно из воякѣв и бандурѣв поставити.

Як опришки там прийшли, их обойшли у той час. Их знищили, найстаршого забили, других поранили смертельно, третъ самъ собѣ зробили смерть, а четвертъ утекли живѣ. Так, що анѣ оден не знов, що з другими сталося.

„Менѣ — оповѣдав старець — удалося утеchi без жадного калѣцтва. Я думав, що и другимнич не сталося. Я пошов на ту скалу и чекав, поки прийдуть другѣ.

Чекав я цѣлый день; не прийшли, лиш над вечер оден, а и тот так тяжко раненый, що ледви мôг сказать менѣ,

що сталося з найстаршим и з іншими товаришами.

И до рана умер а я його загрѣб
высше тої скалы, под оден бук. Ключ
узяти я сам не міг, бо дванацять
присягло, що оден без другого рушити
не смѣє.

Я не знав, що робити и пошов
служити до села Буковцева, до одного
газди. Там я служив много роков. Єден
час я пошов под ту скалу. Явор уже
не быв там, только було видно, де дверї
были.

Як я уже не мог робити, пошов по
жебраню. И хожу до днесь. То вам
кажу, мій любий газдо, коби тамту
скалу розбили, там великоє майно сто-
ить, на тих дванацятьох мѣсцях. Но ту
скалу тяжко розбити, бо под скалою є
село.

43. Про Добоша.

Записав од 93 рѣчиого Николая Греблича у Раховѣ
Марк. ж. Тиберій Попович, ученик V. кл.

Давно се було, перед 200 роками,
коли опришки туй жили. Они займалися
тим, що од богатых людей крали золото
и срѣбло гроші. То все зношовали в

раховских полонинах у приготовленъ печеры. Они ходили в далекъ дороги, навѣтъ до Вѣдня и до Львова красти и то все приносили в раховскѣ полонины.

Найстарший провѣдник их назывався Добош. Вѣн мав 30 товаришѣв и каждый мав одного коня.

Они бѣдных людей спомагали, только шукали богатых графов и баронов, од которых забирали весь маєток.

Найлюбиме мѣсто их было полонина Менчѣл и Чорногора. Коли з долу приходили з краденым маєтком, то несли у Менчѣл. Там мали свої пещеры, котрѣ ще и тепер можна видѣти, только зарванѣ. И дорога є ще й тепер, котрою ходили и она называється Добошева дорога.

Коли з Польщѣ приходили з крадеными грбшми, то несли на Чорногору. Старѣ люде кажуть, що их дѣды и пра-дѣды видѣли, як раз в Чорногору вынесли чисто золотых и срѣбных грошей на 12 конях.

Добош и его товаришѣ жили у великому товариствѣ з раховским попом Андруховичем.

Раз, коли сей пѣп свой овцѣ вы-

гнав в полонину Пôп Иван доити на мъру, там найшовся з Добошем.

Добош взяв его з конем и повѣв в оден звбр глубокій. Там Добош вышукав у скаль оден котел срѣберных грошей и сказав попови: Сѣ грошъ бери з собою на коня и на Петра и Павла абысь менъ поклав в церков новъ образы и два новъ дзвоны. —

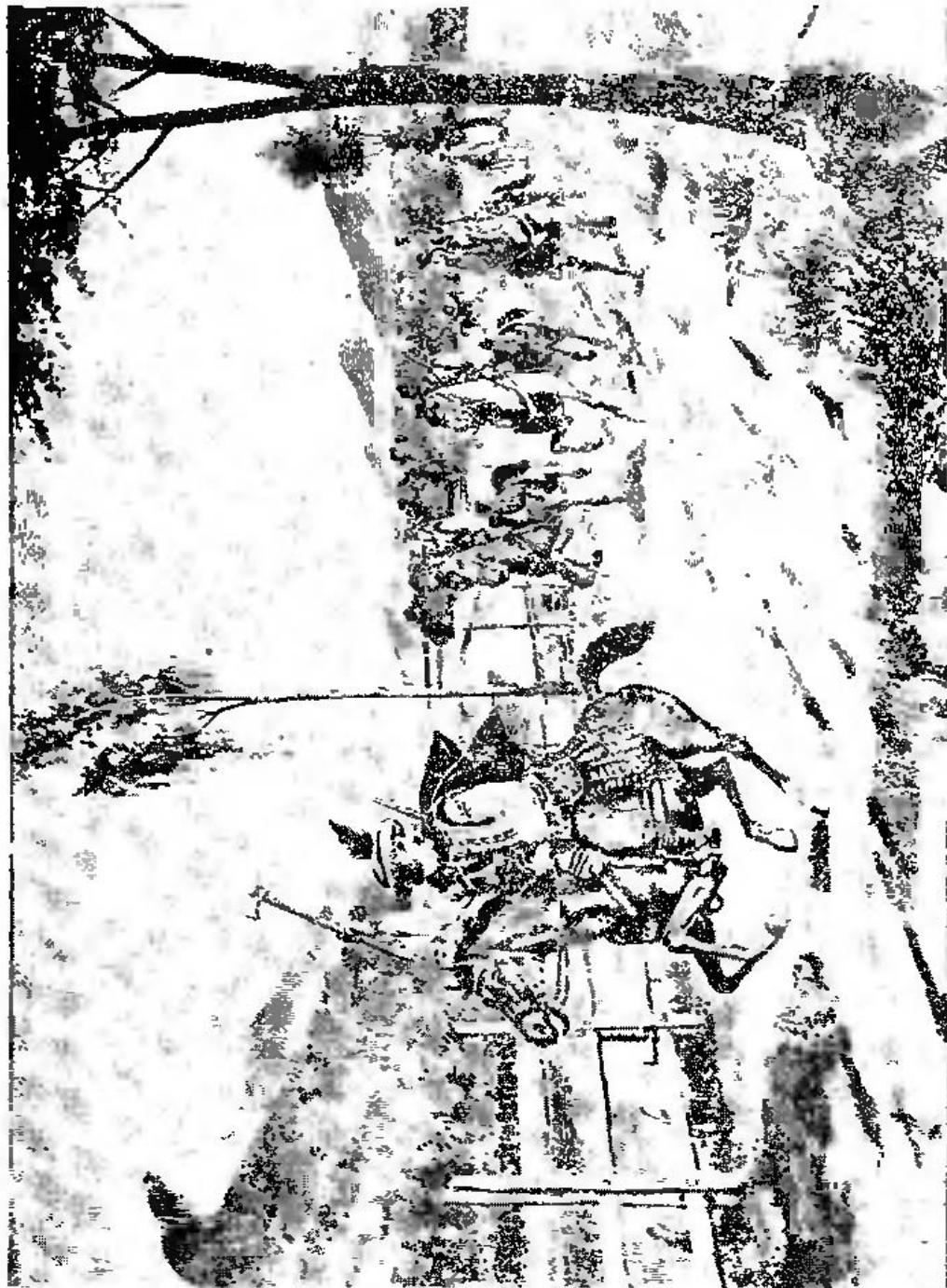
Сѣ два дзвоны до войны в раховской церквѣ находилися и прекрасный голос мали.

Пôп дав з Галичины принести маларѣв, котрѣ два мѣсяцѣ жили в Раховѣ и малювали образы.

Добош на Петра прийшов из своими товаришами до попа. Пôп велику гостину им дав. По гостинѣ пошов з попом до церкви и дуже подобалися єму образы и дзвоны.

Пôп був дуже богатый и то Добош єго спомог.

Добош зновся у Космачи з одною женою. Раз тата жона питалася, як то може бути, що его не можуть убити. На се Добош одповѣв: Мене могутъ убити только срѣберною қулею, над ко-

В. Гетрук: Добош з товаришами.

трою 12 всеночных и 12 служеб будуть кончити. —

Як Добош пошов, жона сказала то свому мужови. Сей чоловѣк дав зробити срѣберну кулю. Тамошний пôп за добрѣ грошѣ одкончив над кульов, що потрѣбно було, и чекали Добоша.

За пару днїв явився Добош, но дверѣ замкненѣ найшов. Жона не хотѣла одоперти. Добош на се заломив дверѣ и зайшов у хату. Муж єѣ, що скрывся був под стол, выстрѣлив ту срѣберну кулю и Добош упав.

Куля провертѣла Добошеви груди. Но вони на только крѣпкій був, що сѣв на свого коня и застиг ще вyleтѣти на Чорногору ид своим товаришам. Только що оповѣв им свою пригоду и за пару минут умер.

Перед смертею просив товаришѣв, що як умре, щоби его тѣло подробили на куснѣ и розметали по лѣсу, щоби его вороги не радовалися его мертвому тѣлу.

Село Рахово тому называється Раховом, бо Добош из своїми товаришами все на сїм мѣстѣ держав рахубу грошей.

44. Скарбы опришкôв.

Записав Михайло Белей, ученик II. кл. горожанской школы в Бычковъ Марм. ж.

Опришки були такъ люде, котръ не мали своих постоянных сел, лиш ходили од сел до сел, а кто мав грошъ, на того нападали и забирали грошъ.

Куды ходили, а в околицах Великого Бычкова мали подземнъ тунели, в которых они перебували.

Таких тунелов в околице Бычкова є два. Оден є на горѣ Кобылѣ. Попри Кобылу тече поток, который вытѣкає з Кобылы. На схбдной части горы Кобылы попри поток є поле, таке велике, що можна бы дванацять возбв обернути. На томъ полі є пивница, а ще над пивницею є три буки сплетенѣ.

У той пивницы є наметанъ грошъ, одежъ та давнъ збруѣ.

А ще верх Кобылы є три котлы золота, И в других мѣстах є: на Корпанском шпини, в Дубровѣ.

Друга велика пивница є в Лузѣ з лѣвого боку Тисы в одном бережку. Над дверми пивницѣ є явор (тепер вже не є). В той пивници є много комор.

В першой коморѣ як зайдеся, є стôл.
На нѣм є хрест, котрый взяли з Ко-
совскої Поляны. Аж бы хто нашов,
абы назад оддав.

Попри хресты на лѣвом боцѣ сто-
ить золотый гад з ротом роздявленим,
з очима великими, діамантовыми. Гадав
бы, що хоче кого поѣсти.

У других коморах є повно золота
та срѣбла. А в послѣдній коморѣ є по-
ловина набито кимачкôв золота. А ѩобы
добре стояли, зато за кождым шором
(рядом) кимачкôв є шор клоча.

XV.

Конецъ панщины.

*Панщина была не лиш у нас, а
всяды. Тогда люде гадали, ѩо так
мусить быти на свѣтѣ. А як люде
стали розумнійши, увидѣли, ѩо то
зовсѣм не добре, бо кождый чоловѣк
хоче жити и мати хосен из своеї ро-
боты. Всякъ справедливъ люде, учень
и письменники, зачали твердо выступа-
ти против панщины. Од конца 18.
вѣка, великоѣ францускоѣ револуціѣ,*

*зачинають сесе невольництво в рѣж-
ных краях истирати.*

*В 1848. р. прийшла конституція.
Склікано сойм у Вѣдни. Нововыбранъ
послы и студенты старалися о скасо-
ваня панщины. И се сталося. Од того
року нашъ хлѣбороды стали сво-
бодными.*

45. Як люде не знали, що чинити, коли панщина ми- нулася.

Записав од Ивана Боишка в Луковѣ Бер. ж.
Михайло Боишко, ученик VII. кл.

Коли була панщина, та кождый чо-
ловѣк мусѣв или бѣльше робити пану
як собѣ. Собѣ хиба у ночи мѣг робити.
Котрый мав конѣ або волы, та мусѣв
или робити из худобиною, а котрый не
мав тягла, та и тот ишов робити. Люде
цѣлое лѣто робили лише пану.

Мы мали пана у Мужієвѣ. Йому
имя было Гедзуш. Коли люде не хотѣли
или робити, та гайдуки страшно били
их. Тай сам пан бив, мучив усяко на-
род, и голodom.

Пан мав свого бирова у кождом селѣ. Тот бирѣв як розкаже кметям, та мусѣв ити кождый робити.

Гайдуки били страшно людей канчуками. А котрому усудили много, та не мѣг выдержати и умер од канчуков.

А як панщина минулася, та люде дуже стали веселѣ, бо никто им не розказовав. Зачали усѣ пити та запропаштовати землѣ, якѣ достали были од пана. Люде все сидѣли у корчмѣ та майже усѣ землѣ попропивали.

Тогды стали Жиды богачами. А люде на ото нич не творилися, бо они гадали, що вже нигда не будуть у таком ярмѣ як были до тепер. Усѣ землѣ, якѣ мали, попропивали та остали бѣдными.

XVI.

Революція 1848. року.

Мадяры хотѣли в роць 1848. под проводом Кошута одорватися од Австрії и зробити свою державу незалежною. Русини им не помогали, бо хосна з того Русинам не было бы.

*По упадку мадярској револуцији
стало нашему народови лекше. Та по-
том опять Мадяры помало одобрали
Русинам усе, чого треба до народного
житя. И церкву и школу хотъли зма-
дяризовати и се им уже по части было
удалося.*

*Аж закончена великојь войны з р.
1914. до 1918. спасло Русинѣв од народ-
нојь загибели и дало имъ можность пра-
цювати для свого розвою.*

46. Война в роцѣ 1848.

Записав од Бибы Марії в Воловомъ Марм. ж.
Александра Петро, уч. V. кл.

Розказують люде, що в селѣ Воловомъ
была война, звана Кошутова реберія.
Войну започинали Мадяре и обсѣли из
прудня на пѣвночи села до галицкої
границѣ.

Сесю войну провадив Кошут Лайош,
тогдѣшний мадярскій вожд. Держала
сеся война щось 18 мѣсяцѣв. И было у
нас Кошутове войско цѣлыхъ 18 мѣся-
цѣв. Оно робило великѣ розбої и при-
нуждало людей до Мадярщины, такъ зва-
ноѣ Кошутовоѣ партії. И приходили до

кождого газды. Котрый мав корову и теля в стайни, так взяли од него єдну штуку, або корову або теля.

Великое терплење мав тутешний народ за тотъ часы, доки война тягнулася. Настав також великий голод, що пановав за три роки. Голод быв, а за грошѣ такой велика тѣснота была. Так, що вѣко рѣпы стояло галаган (4 грайцарѣ); але за тот галаган треба было од ночи єдному чоловѣкови косити, и так не мож было достати.

Через пару мѣсяцѣв грошей было доста, але хлѣба не мож было достати и машины не ходили так, як тепер ходять. Так, що люде ишли из плачом аж до мѣста Долины, Стрия, Львова и Коломиѣ. А другѣ до Сукмару и Дебрецина, айбо и там не мож было достати.

За той час, доки тут войско было, огень клали коло церкви и горѣ газдовскими хижами. Як збійшлося войско, так фронт мусѣв довго стояти, бо тогдѣшное войско не мало много пушок, але єдна служила для трьох. И так з нею робили: еден набивав, другий держав, а третій стрѣляв.

47. Русини и мадярска револуція.

Записав од 70 рочного Івана Гардубея в Макарієва
Бер. ж. Іван Лавришин, уч. V. кл.

Русини за свободу пристали все ити на войну. Так то стоялося 1848. року, коли Мадяри зачали революцію против австрійскої неволі под водитеlem Кошутом.

У той револуції Мадяри зачали вербовати вояків до войны. Межи ними брали и наших Русинів. Вербовати значить, що офіціри ходили из села на село из бандою и поили хлопів, чтобы мали добру дяку. Тогда подав оден руку з межи офіцірів. Котрый хлоп дав им руку, то значить, що став вояком тої револуції.

Обѣцяли им, що изотрутъ панщину. Обѣцяли, що кождый еднако буде порцію платити, бо доти лем простак платив а нямешнич.

Мѣнили руському народу свободное народное житя. Бо досѣ коли якій Русин пошов до якого уряду, то не чув, лем мадярское або нѣмецкое слово. И зато, хоть лем яку малу справу мав,

не мôг из ними уговоритися и мусъв собѣ наняти товмача або фішкароша (адвоката).

Хоть и Кошутова револуція не так закончилася, як тотъ водителъ хотѣли, вкõнци лем простый народ мав из неї хôсна. То видиться, что лем панство утратило револуцію. Бо панщина од того часу истерлася. Тотъ бѣднѣ люде, котрѣ на панской земли робили и называлися кмѣтами або телярами, познѣйше вже тыми не звалися. А тота земля, на котрой они робили, перейшла на их власнѣ руки. И почалася „комасація,” то значить, що землю простых людей розлучили од панских землїв. Тогда передшѣ кмѣтѣ достали од своїх панов спôльного пасла и лѣса, айбо за того мусъли платити. Се удѣлюваня землї держало до 1870. року.

Кошутова револуція скончилася тым, що австрійскій цѣsar запросив на помоч россійского царя. Вон загнав своїх воякôв и револуцію перебили.

По сему Русины нашѣ бôльшу свободу мали. То и видко было, бо у школах учили наших дѣтей по руськи ай у церквѣ служба кончилася по руськи.

Айбо сесе не довго держало. Цѣсар постарѣвся и забыв за обѣцянки, а Мадяры почали ставляти мадярскѣ школы и учили наших дѣтей мадярским языком.

Од сего часу зачалася туй мадяризациѧ.

48. Пѣсня про Кошута.

Записав в селѣ Ивѣ Марм. ж. Константин Кемеиъ.
Из зборника Врабеля: Угроруськѣ народнѣ спѣваки 1901.

У высокой полонинѣ
Вѣтрик повѣває,
Сидить цѣсар за столиком,
Гадочку гадає.
Не зато вѣн та гадає,
Як ъсти та пити,
Ай за то вѣн та гадає,
Як бы Угра бити.
Пише листок, подписує
Темненькоѣ ночи:
Ты Москалю молоденькій
Будь ми на помочи.
Москаль йому одписує:
Я ти пойти піду,
Менѣ Угра не є бити
Од рана до вбѣду.

Кой управив свое войсько
Тай своє каноны,
Канонъри повходили
На высокъ горы.
Канонъри повходили
На высокъ горы,
Та там они поставляли
Своє яснѣ зброя.
Коли яли канонъри
Кулями гремѣти,
Заплакали в Комаровѣ
Кошутовѣ дѣти.
Коли яли канонъри
Шнел-фаэр давати,
Яли Угры молоденькъ
У воду скакати.
Еден скочив, не доскочив,
Другий утопився,
Третій скочив, перескочив,
На багнет пробився.

XVII.

Памятки давнины.

По наших селах, у церквах и хижах, часто переховуются памятки давних часоб: Старь книги, рукописи, образы, звоны, знаряды, збура, гроши

и инишъ рѣчи, якими хосновалися нашъ працьды.

Сесь рѣчи, то наша слава, наша дѣдизнина, бо они є свѣдками нашоъ старовины. Треба сокотити их, абы не пропали. Найлѣпше оддати их до музея Просвѣты в Ужгородъ, улиця Раковція 20. У музею переховують усь стариннѣ рѣчи, щоби всѣ люде могли их обзирати и познавати з них исторію нашоъ краины.

А народнѣ оповѣданя, такъ як сесь, и спѣванки, треба записовати, абы их дале печатати.

49. Про кущницкій дзвѣн.

*Записав од Михайла Гецка в Кущници Бер. ж.
Августий Чичура, уч. VI. кл.*

В селѣ Кущници є на церквѣ оден старый дзвѣн. Тот дзвѣн уже є од тогды, коли на Подкарпатску Русь нападали песьоголовцѣ.

Тот дзвѣн тогды стояв на дзвѣнници коло церкви и ще на нѣм видко, як билися. Суть на нѣм каплѣ крови.

Як одбилася та битва, дзвѣн спрятали у млиндвку. Зато его спрятали, бо

думали, що ѿкъ вороги будуть на них нападати.

Як вже утихло, не было чути прес ворогов, тогды єго выняли и ѿтепер є той дзвон у Кушници.

Як одобрали Мадяры дзвоны, то люде просили, щобы тот дзвон не узяли, бо то є их стара памятка.

50. Стародавний дзвон.

Записав од Ивана Балеї в Богеревици Бер. ж.
Михайло Балеї, уч. II. кл.

В селѣ Богеревици найшли дзвон.

Дѣялося се дуже давно, коли була даяка война, та люде спрятали дзвон на богерськом пасовиску.

Раз погнав пастух конъ. Туды дуже корчъ були. Раз оден кінь зашпотався у дзвон, котрый мало що не до половины стырчав из землѣ.

Кінь ударив копытом и дзвон вийшов тогды из землѣ. Пастух дав знати людям. Люде прийшли и понесли тот дзвон дому. Вон быв двояко фарбы. Коли дуже файно на дворѣ быво, тогды вон быв жовтый. А коли быво хмарно на дворѣ, та вон быв синій и смутный. Його узяли на войну. Вон быв из срѣб-

ла. Дуже йому много років було. И його не слободно было лупати.*

Закінчення.

У сих оповѣданях, де сам народ розповѣв свою исторію, видѣли мы, до чого наш народ змагався за послѣдніх десять столѣть.

Мало не цѣлый tot час минувся для Русинов у проливѣ крови, бѣдѣ, нападах чужих народов, панщинѣ. Айбо Русины не тратили духа и не давали себе добровольно запрягати в ярмо. Непрестанно видиме змаганя до свободы, жертвованя за неѣ свого майна и житя.

Наш народ боронив из князем Лаборцем и Петровичем свою краину перед Мадярами. Кровавився в тяжких боях з Татарами-песьоголовцями. Против латинизації поставив свої монастырї. З цѣлої силы противився панщинѣ.

Змагався до культури, засновуючи школы и печатаючи книжки.

А в красших часах, коли народ мôг спокойно жити и трудитися, зацвітала наша краина культурою и богацтвом.

*) За сей давбн написав В. Пачовскій поему „Срѣберный давбн”.

ПЕРЕГЛЯД.

Передне слово	3
I. Князь Лаборецъ	5
1. Переказ про Лаборця	5
II. Як повставали нашъ села?	7
2. Село Валашковцъ	7
III. Нашъ сусѣды	9
3. Летяча лада Ярослава	10
IV. Татары	11
4. Про Татарбв	12
5. Татары в Зарѣчу	13
6. Татары в Севлющинѣ	14
7. Як попадя втѣкала од песьоголовців .	15
8. Як люде выгнали Татарбв	17
9. Война з Татарами	18
10. Як жона утопила Татарина	19
11. Казка за Татарку	21
V. Іншѣ народы на Подкарп. Руси	22
12. Уны тай Рацы	22
13. Сасы	23
VI. Замки (крѣпости)	24
14. Як будовалися замки?	24
15. Мукачевскій замок	26
16. Броицкій город	28
17. Замок в Невицком и король Матяш	30
18. Ардановскій Богослов	36
19. Гора Бердо	37
20. Хустскій город	38
21. Про подземнѣ печери хустскаго замку	41
VII. Князь Федор Корятович	44
22. Князь Корятович	46
VIII. Монастырѣ	46
23. Дуже давнѣ монастырѣ	50
24. Монастыр у Зарѣчу	51

25. Монастыр в Имстичовѣ	53
26. Драговскій монастыр	54
27. Монастыр в Бѣлой Церквѣ	58
IX. Владыки	59
28. Оповѣданія дверника ужгор. замку	60
X. Суспольнѣ версты	62
29. Як быв народ роздѣленый	63
30. Вѣдки взялися нямешѣ?	64
XI. Господарство	66
31. Ропяный колодязь	67
32. Банскѣ горы	71
XII. Панщина	71
33. За панщину и Марію Тересу	72
34. Исторія села Комлуша	74
35. За бандурбѣ	75
36. Пан Бертуш Севлюшкій	78
37. Як свободный боронився од панщины	81
XIII. Повстання	92
38. Про Раковція	93
XIV. Опришки	95
39. Розбйники Сакал и Бодій	95
40. Овчар-опришок	96
41. Житя опришка Маханця	103
42. Загибѣль розбйників над Прислопом	107
43. Про Добоша	110
44. Скарбы опришків	114
XV. Конецъ панщины	115
45. Як люде не знали, что чинити	116
XVI. Револуція 1848. року	117
46. Война в роцѣ 1848.	118
47. Русины и мадярська револуція	120
48. Пѣсня про Кошути	122
XVII. Памятки давнины	123
49. Про кушницкій дзвѣн	124
50. Стародавній дзвѣн	125
Закончення	126